

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Факультет дошкільної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної педагогіки

Кваліфікаційна робота магістра
«РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ДІТЕЙ
ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ ХУДОЖНЬОЇ
ЛІТЕРАТУРИ»

Виконала: здобувачка
освітнього ступеня магістра,
заочної форми навчання
ОПП «Дошкільна освіта. Практична
психологія в закладах дошкільної освіти»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Трембовецька Діна Володимирівна

Науковий керівник:
завідувач кафедри дошкільної педагогіки
доктор педагогічних наук, професор
Листопад Олексій Анатолійович

Одеса 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	9
1.1. Психолого-педагогічні засади розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку	9
1.2. Сприйняття художньої літератури дітьми передшкільного віку: специфіка та особливості	14
1.3. Особливості розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури	27
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	37
2.1. Виявлення рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури	37
2.2. Зміст та організація роботи з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури	49
2.3. Оцінка динаміки рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури	65
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. У суспільстві сьогодні з'явилася потреба у зміні освітніх завдань щодо дітей дошкільного віку. Обумовлена така переорієнтація зростаючим пріоритетом національних і загальнолюдських цінностей, процесом гуманізації в українській освіті, спрямованим на посилення її естетичної складової. В освітньому процесі важливими сьогодні є не тільки завдання з набуття дітьми дошкільного віку соціально-значущих знань і вмінь, а й завдання, спрямовані на розвиток естетичного його сприйняття, ставлення до навколишньої дійсності.

Через сприйняття предметів і явищ матеріального світу здійснюється вплив на почуття дітей дошкільного віку, збагачення їх. Дитина зустрічається з естетичними явищами у спілкуванні з мистецтвом (музика, танці, малювання), у повсякденній праці, у побуті, у природі, у спілкуванні, сприймаючи трагічне та смішне, потворне і красиве. Прекрасне викликає в неї позитивні емоції, задоволення, захоплення; трагічне – смуток; потворне – огиду. У зв'язку з чим, відбувається розширення сфери почуттів у дітей, набуття досвіду в переживанні різноманітних емоцій. Сила емоцій від сприйняття мистецтва така, що, проникаючи в свідомість дітей дошкільного віку, може викликати сильні естетичні переживання.

У сучасних умовах розвитку освіти дедалі більшого значення набуває формування емоційно-чуттєвої сфери дітей дошкільного віку як основи його гармонійного особистісного становлення. Одним із ключових чинників у цьому процесі виступає розвиток естетичних переживань, які є важливим складником естетичного виховання та формування загальної культури дитини. Особливе місце у розвитку естетичних почуттів дітей передшкільного віку належить художній літературі, яка впливає не лише на мовленнєвий і пізнавальний розвиток, а й стимулює уяву, емпатію, здатність до емоційного відгуку.

Проте в умовах цифровізації та переважання візуальної інформації спостерігається зниження інтересу дітей до художнього слова, зменшення кількості читання та слухання літературних творів, що створює потребу у пошуку ефективних педагогічних умов і методів, які сприятимуть активізації сприйняття художніх образів та розвитку естетичних переживань у дітей передшкільного віку. Отже, проблема розвитку естетичних переживань у процесі сприйняття художньої літератури є актуальною як у контексті загального розвитку дитини, так і в аспекті реалізації завдань дошкільної освіти щодо формування духовно багатой, емоційно відгукливої особистості.

В естетичному сприйнятті дітей передшкільного віку до основних засобів впливу відносяться не тільки скульптура, декоративно-ужиткова творчість, живопис, а й дитяча художня література. Визначаючи дошкільне дитинство як першу сходинку літературної освіти, науковці вважають, що її головною метою є формування читацької діяльності дітей передшкільного віку, яка включає такі вміння дітей, як: визначення літературного жанру (поезія, проза, фольклор) після прослуховування твору; розуміння основної ідеї літературного твору, мотивів поведінки літературних героїв, оцінювання їхніх характерів і вчинків. Означені вміння дитини-читача формуються в процесі ознайомлення з творами художньої літератури та спеціальної педагогічної діяльності, спрямованої на розвиток художньо-естетичного сприйняття та розуміння змісту літературного твору.

Прищеплюючи любов до книги, дитина передшкільного віку пізнає навколишній світ і себе в ньому. Читання і сьогодні вважається одним з основних показників збереження національної культури, підтримання мовленнєвої культури, рідної мови. Воно має першорядне значення для освіти і виховання теперішнього і майбутнього покоління, становлення і розвитку особистості. Останні дослідження показали, що необхідно відроджувати ситуацію спільного читання (дорослий – дитина). Розвиток художньо-естетичного сприйняття та розуміння змісту літературного твору дуже ефективний інструмент розвитку емоційної сфери, а переживання за

героя, ситуацію, в якій він існує, пробуджує інтерес і любов до літературного твору.

Актуальність обраної теми зумовлена умовами сучасного життя, в якому спілкування і читання втратили свою початкову цінність. Процес спілкування замінюється обміном інформацією через Інтернет, мобільний зв'язок. Сучасні діти проводять більшу частину часу перед моніторами, але віртуальний світ бере кількістю, а не якістю та глибиною переживання, сприйняття, спілкування та читання.

Основною проблемою є те, що художнє, виразне читання все частіше підміняється поверхневим переглядом текстів в електронному середовищі, що не дає змоги осмислити, сприйняти, пережити й запам'ятати прочитане. У зв'язку з чим, у вчених, педагогів-практиків, психологів виникає закономірний інтерес до нових підходів у використанні художньої літератури як засобу для розвитку естетичних переживань дітей.

Про розвиток естетичних переживань дітей дошкільного віку написано в працях (В.Афоніна, І.Біла, А.Богущ, Р.Борщ, Н.Ваганова, А.Владимирова, С.Гаврилюк, Н.Домашенко, Т.Житнік, Т.Зіневич, Л.Клопова, Л.Костюхіна, О.Кривопуск, О.Листопад, В.Рогозіна, Т.Танько та ін.). Питання про сензитивність дошкільного віку в емоційному розвитку розглядали у своїх працях (Г.Беленька, Л.Болотова, Л.Бордюг, Г.Ватаманюк, В.Волкова, Н.Гавриш, М.Долматова, О.Дронова, О.Іваненко, А.Івершинь, Л.Калініна, Л.Клопова, С.Ладивір, О.Лізун, І.Онищенко, О.Рейпольська, В.Рогозіна, Л.Серилко, О.Соцька, С.Темченко, О.Тіхомірова, Т.Яценко та ін.).

Усі дослідники зазначають, що в дитини в процесі сприйняття образів художнього твору виникає почуття співпереживання, яке суттєво визначає спрямованість особистості, її ціннісні орієнтації, вчинки, поведінку.

У зв'язку з цим перед педагогом постає завдання – піднести літературний твір дітям як витвір мистецтва, викликати в них емоційний відгук до героїв, їхніх почуттів, розкрити його задум. Тільки за умови виразного донесення педагогом до дитини літературного твору будь-якого

жанру можна говорити про естетичне переживання та правильне його сприйняття. Основою виразності читання є інтонація, тобто зміна основного тону, темпу, тембру і тривалості речень, що звучать. Інтонаційні компоненти особливо важливі в процесі читання і є основними характеристиками мовленнєвої виразності під час розмови, читання тексту.

Отже, у процесі аналізу проблеми нами була виявлена суперечність між, з одного боку, об'єктивною потребою в цілеспрямованому розвитку естетичних переживань у дітей передшкільного віку як важливої складової їхнього емоційного, морального й творчого зростання, та, з іншого боку, недостатнім використанням педагогами закладів дошкільної освіти потенціалу художньої літератури як ефективного засобу впливу на естетичну сферу дошкільника. Означена суперечність зумовлює актуальність пошуку шляхів, методів і педагогічних умов, які сприятимуть підвищенню ефективності використання художньої літератури у формуванні естетичних переживань дітей передшкільного віку.

Виходячи з актуальності цієї проблеми, сформульовано тему дослідження: **«Розвиток естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури».**

Зв'язок теми з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалося відповідно до тематичного плану наукових досліджень Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» та в межах науково-дослідної теми кафедри дошкільної педагогіки № 0124U000212 «Наукові засади забезпечення сталого розвитку професійної діяльності майбутніх педагогів».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити можливість розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури вивчити особливості розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку;
2. Виявити рівень розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури;
3. Розробити зміст та організувати роботу з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури;
4. Виявити динаміку рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури.

Об'єкт дослідження – процес розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку.

Предмет дослідження – розвиток естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної наукової та навчально-методичної літератури з метою вивчити особливості розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку; спостереження, бесіда, психолого-педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) з метою розробити зміст та організувати роботу з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури; якісне та кількісне опрацювання експериментальних даних з метою виявити динаміку рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури

База дослідження. Дослідження проводилося на базі Одеського закладу дошкільної освіти «Ясла-садок» № 63.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи апробовано на V Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (м. Глухів), Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Забезпечення сталого розвитку

освіти: європейський та національний виміри» (м. Одеса), що має підтвердження (програми, сертифікати). Результати дослідження обговорено на засіданнях та наукових семінарах кафедри дошкільної педагогіки Університету Ушинського.

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано статтю апробаційного характеру у збірники наукових статей (Забезпечення сталого розвитку освіти: європейський та національний виміри).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел (96 найменувань), додатків. Загальний обсяг роботи – 97 сторінок, основний текст викладено на 83 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Психолого-педагогічні засади розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку

Ідеї про необхідність розвитку переживання в естетиці виникли ще в давнину. Ідеї про природу естетичного досвіду, його призначення і цілі змінювалися від часів Платона й Аристотеля до наших днів. Означені зміни у свідомості визначалися головним чином розвитком естетики загалом як науки і розумінням природи її об'єкта [26]. Естетичні переживання тісно пов'язані з естетичними почуттями людини. Естетичні переживання, що зберігаються в пам'яті людей, стають естетичними враженнями.

Поняття естетичного переживання тісно пов'язане з терміном «естетика», який має грецьке походження – *aisthesis*, що означає «відчуття», «сприйняття», «чуттєве пізнання». Естетика як філософська наука вивчає сферу прекрасного, піднесеного, гармонійного у житті й мистецтві, розкриває закономірності формування естетичного досвіду людини, його виявів та впливу на внутрішній світ особистості [15].

Об'єктами вивчення естетики є категорії прекрасного, піднесеного, трагічного, комічного, а також процеси естетичного сприйняття та переживання. Вона досліджує не лише форми естетичного виявлення в мистецтві, природі чи суспільстві, а й внутрішні механізми формування естетичного ставлення людини до світу [27].

На думку вчених (Г.Беленька, Л.Болотова, Л.Бордюг, Г.Ватаманюк, В.Волкова, Н.Гавриш, М.Долматова, О.Дронова, О.Іваненко, А.Івершинь, Л.Калініна, Л.Клопова, С.Ладивір, О.Лізун, І.Онищенко, О.Рейпольська, В.Рогозіна, Л.Серилко, О.Соцька, С.Темченко, О.Тіхомірова, Т.Яценко та ін.)

естетичне переживання – це складне психоемоційне явище, яке виникає у процесі сприйняття художнього образу, явища чи події, що мають естетичну цінність. Воно поєднує в собі емоційний відгук, моральну оцінку та інтелектуальне осмислення побаченого або прочитаного. Саме переживання виступає як особлива форма внутрішньої людської активності, що виявляє потребу у красі, гармонії, добрі, а також сприяє формуванню особистісного ставлення до реальності [52].

У контексті сприймання художніх творів естетичне переживання є основою для морального прозріння, емоційного збагачення і духовного розвитку людини (В.Афоніна, І.Біла, А.Богущ, А.Владимирова, Л.Костюхіна, О.Кривопис, О.Листопад, В.Рогозіна, Т.Танько та ін.). Через співпереживання з персонажами, занурення в художній світ, читач або глядач формує здатність до емпатії, співчуття, розуміння складності людських почуттів і життєвих ситуацій. Таким чином, естетичні переживання виступають важливим чинником самовиховання, розвитку внутрішньої культури та естетичного смаку особистості [20].

Передшкільний вік – це важливий період у становленні особистості дитини, коли інтенсивно розвиваються не лише пізнавальні процеси, а й емоційно-ціннісна сфера. Естетичні переживання є важливою складовою цього розвитку, оскільки саме вони сприяють формуванню здатності сприймати, оцінювати і створювати прекрасне у навколишньому світі. На цьому етапі у дитини вже сформовані базові емоційні реакції, розвивається уява, зростає інтерес до художньої діяльності, музики, природи, образотворчого мистецтва. Дитина передшкільного віку здатна емоційно відгукуватися на естетичні явища, виражати своє ставлення словами, мімікою, інтонацією, творчими проявами. З'являється усвідомлення краси як цінності [12].

Встановлено, що основними джерелами естетичних переживань для дітей є: природа – діти милуються її барвами, звуками, сезонними змінами; мистецтво – казки, музика, образотворче мистецтво, театр; соціальне

середовище – взаємини з дорослими та однолітками, приклади добрих і гармонійних вчинків; художня література – образи героїв, моральна краса, емоційний зміст [32].

Доведено, що естетичні переживання проявляються у: емоційних реакціях на прекрасне; здивуванні, захопленні, радості від споглядання або створення краси; бажанні виразити враження в малюнках, рухах, словах; участі в естетичній діяльності (музикування, драматизація, малювання, аплікація) [18].

Спираючись на дослідження (В.Афоніна, І.Біла, А.Богуш, Р.Борщ, Н.Ваганова, А.Владимирова, С.Гаврилюк, Н.Домашенко, Т.Житнік, Т.Зіневич, Л.Клопова, Л.Костюхіна, О.Кривокурс, О.Листопад, В.Рогозіна, Т.Танько та ін.) можемо стверджувати, що для розвитку естетичних переживань необхідно створити умови: естетично організоване предметно-просторове середовище в ЗДО; систематичне ознайомлення з творами мистецтва; педагогічна підтримка емоційного відгуку дитини; стимулювання творчої діяльності; включення дітей у діалог про красу, добро, гармонію.

Вчені стверджували [9; 32; 41; 55] педагог має бути не лише провідником у світ мистецтва, а й співпереживати з дитиною, допомагати осмислювати емоції, підтримувати творчість. Важливо також формувати у дітей елементарні естетичні смаки, уміння помічати прекрасне у повсякденному житті.

На думку українських вчених (Г.Беленька, Н.Гавриш, А.Івершинь, Л.Калініна, Л.Клопова, С.Ладивір, О.Лізун, О.Рейпольська, В.Рогозіна, Л.Серилко, О.Соцька, С.Темченко та ін.) естетичні переживання тісно пов'язані з моральним, інтелектуальним та духовним розвитком. Вони сприяють формуванню чутливості, емпатії, уяви, здатності до співпереживання і самовираження.

Коли дитина дошкільного віку слухає текст, який читає йому педагог, у ньому має поєднуватися сприйняття з переживанням літературного твору.

Отже, переживання – це емоційний стан, що виникає в людини в процесі естетичного сприйняття навколишньої дійсності та творів мистецтва.

У передшкільному віці діти здатні розуміти ідею, зміст і виразні засоби мови, усвідомлювати прекрасне значення слів і словосполучень. Усе подальше знайомство з величезною літературною спадщиною спиратиметься на фундамент, який ми закладаємо в дошкільному дитинстві [25]. Естетичний розвиток особистості починається в ранньому дитинстві. Щоб доросла людина стала духовно багатою, треба звернути особливу увагу на естетичне виховання дітей дошкільного віку [21].

Естетичне переживання – це основний рівень естетичної свідомості людини, вихідна і кінцева ланка всіх видів повноцінної естетичної діяльності. Це – почуття вищого рівня, одухотворені, у становленні яких відіграє важливу роль естетичний досвід мистецтва [16].

У передшкільному віці з розвитком і вдосконаленням психічних процесів, дитина сприймає читання книжки більш усвідомлено, у сукупності, як мислення, так і емоцій. Діти зберігають емоції та відчуття у вигляді спогадів. Дослідники [5; 12; 43; 55] зазначають, що еволюція естетичних переживань протягом дитинства полягає в тому, що вони охоплюють дедалі більшу сферу, що обсяг їх дедалі розширюється.

Таким чином, емоційна складова в переживанні стає нероздільно пов'язаною із семантичним компонентом, тобто з розумінням змісту сприйманого твору. Саме це й відрізняє переживання естетичне від інших емоційних станів. Естетичне переживання є фундаментом естетичної свідомості людини. Це чуттєво-емоційний спосіб осягнення естетичного об'єкта. Під час сприйняття художнього твору дитина відчуває різноманітні естетичні переживання відповідно до віку. Сприйняття літературного твору дітей перед шкільного віку виступає важливою частиною естетичного розвитку дітей. Емоційно сприймаючи та переживаючи, дає змогу людям осягати та відкривати деякі смисли, укладені в мистецтві [11].

Отже, естетичні переживання дітей передшкільного віку – це емоційно-чуттєві реакції дитини на об'єкти, явища чи дії, що мають естетичну цінність (красу, гармонію, виразність, емоційність), і які спонукають дитину до осмислення, оцінки та вираження свого ставлення до них через емоції, мовлення, творчу діяльність.

Основні характеристики естетичних переживань у передшкільному віці: діти активно відгукуються на красу природи, музики, творів мистецтва, поведінку людей, виявляючи захоплення, радість, здивування тощо; діти здатні порівнювати естетичні явища, виявляти вподобання, формувати елементарні естетичні судження; індивідуальність сприйняття: кожна дитина переживає красу по-своєму – відповідно до рівня розвитку, досвіду, чутливості; естетичні переживання часто переходять у бажання створити щось красиве самостійно – намалювати, скласти розповідь, станцювати, заспівати; через переживання прекрасного діти починають розуміти, що таке добро, гармонія, краса – не лише у зовнішньому, а й у внутрішньому (моральному) сенсі.

Спираючись на дослідження (Г.Беленька, Л.Болотова, Л.Бордюг, Г.Ватаманюк, В.Волкова, Н.Гавриш, М.Долматова, О.Дронова, О.Іваненко, А.Івершинь, Л.Калініна, Л.Клопова, С.Ладивір, О.Лізун, І.Онищенко, О.Рейпольська, В.Рогозіна, Л.Серилко, О.Соцька, С.Темченко, О.Тіхомірова, Т.Яценко та ін.) можемо стверджувати, що естетичні переживання дітей передшкільного віку також можуть проявлятися через: малювання, ліплення, конструювання, музичну імпровізацію, танець, у яких дитина вільно висловлює свої емоції та враження від краси; захоплення квітами, птахами, заходом сонця, що викликає радість, здивування або замисленість; реакція на музику, казки, картини (наприклад, бажання повторювати мелодії, обговорювати сюжети, наслідувати персонажів); вибір яскравих кольорів, симетричних форм у творчості, уподобання ритмічним рухам або мелодійним звукам; спільне переживання краси під час ігор, свят, екскурсій, коли діти діляться враженнями та підкріплюють емоції один одного.

Естетичні переживання дітей передшкільного віку формують основу естетичного світосприйняття, розвивають уяву, емоційний інтелект і культуру сприйняття мистецтва в подальшому житті. Важливу роль у цьому процесі відіграє підтримка дорослих, які можуть розширювати досвід дитини, пропонуючи нові естетичні об'єкти, обговорюючи їх і створюючи умови для творчої самореалізації [29].

Встановлено, що розвиток естетичних переживань у дітей передшкільного віку є необхідною умовою формування естетичного ставлення до світу, яке в майбутньому переростає в естетичний смак, ціннісні орієнтації, здатність до глибшого емоційного й морального осмислення життя.

1.2. Сприйняття художньої літератури дітьми передшкільного віку: специфіка та особливості

Упродовж багатьох років естетичне виховання дітей дошкільного віку пов'язують насамперед з образотворчою, музичною, театралізованою діяльністю, вважаючи, що саме ці види дитячої діяльності долучають дітей до мистецтва. Науковці (Г.Ватаманюк, В.Волкова, Н.Гавриш, А.Івершинь, Л.Калініна, Л.Клопова, С.Ладивір, О.Лізун, О.Рейпольська, В.Рогозіна, Л.Серилко, О.Соцька та ін.), які займаються проблемами естетичного виховання та розвитку дітей дошкільного віку, пишуть, що образотворча діяльність захоплює дитину в казковий світ мистецтва, «завдяки музиці в дитині пробуджується уявлення про піднесене, прекрасне не тільки в навколишньому світі, а й у самій собі», театралізована діяльність долучає дитину до духовного багатства [60].

Роль літератури в цьому процесі описується фрагментарно, епізодично. Упродовж досить великого проміжку часу знайомство з художньою літературою та фольклором розглядалося як засіб морального виховання дітей, формування в дітей моральних цінностей [8].

На думку дослідників [5; 19; 22; 53] безумовно, художній літературі притаманна виховна функція, але ця функція не є єдиною. До того ж неправомірно обмежувати зміст цього виду мистецтва лише етичною складовою. Сьогодні ми спостерігаємо перегляд моральних цінностей, але розуміння читання як засобу розв'язання етичних проблем залишається в педагогічній практиці, що не відповідає цінності самої літератури та фольклору. Підпорядкованість процесу сприйняття літератури лише вирішенню завдань морального виховання призводить до обмеження виховного потенціалу літератури, специфіки впливу цього виду мистецтва на дитину.

Виховання сприйняття творів мистецтва дітьми передбачає спрямованість діяльності педагога на особистісне сприйняття дитиною творів мистецтва, на моральний, інтелектуальний, естетичний розвиток дитини, на входження дитини в сучасну культуру через взаємодію з творами мистецтва, на привласнення дитиною певних ціннісних еталонів [26].

Спостережуваний у сучасній педагогіці перегляд розуміння цілей і змісту освітнього процесу призводить і до перегляду цілей і змісту ознайомлення дітей дошкільного віку з творами художньої літератури та фольклору, принципів організації діяльності педагога в цій царині. Окреслений перегляд пов'язаний не тільки з уточненням ролі літератури та фольклору в художньо-естетичному вихованні дитини, а й з уточненням змісту самого процесу звернення дитини до книги [34].

Ознайомлення дітей дошкільного віку з літературою та фольклором сьогодні також співвідноситься з вирішенням завдань художньо-естетичного виховання дитини, що знаходить послідовне відображення в БКДО.

Як зазначають (А.Богущ, С.Гаврилюк, Т.Зіневич, В.Рогозіна, Т.Танько та ін.) звернення до художньої літератури та фольклору в процесі художньо-естетичного виховання дітей визначається специфікою художнього твору. Художній твір є синтез трьох моментів (зовнішньої форми, внутрішньої

форми та змісту), результат несвідомої творчості, засіб розвитку думки та самосвідомості.

На думку (Р.Борщ, Н.Ваганова, О.Кривопуск та ін.) читання творів художньої літератури та фольклору дітям дошкільного віку пов'язане з їхнім літературним розвитком, формуванням у дітей читацьких умінь, серед яких особливо значущим є вміння сприймати текст з опорою на художнє слово, вміння сприймати й розуміти мовні засоби виразності, що забезпечують названу єдність трьох моментів художнього твору.

Саме знайомство з творами художньої літератури та фольклору дає дитині можливість опанувати естетичну функцію мови, естетичне сприйняття тексту. В оволодінні естетичною функцією одиниць мови вбачається віддзеркалення генезису мовленнєвого розвитку дитини, яка спочатку опановує комунікативну функцію мови, потім когнітивну, і лише усвідомлення системи мови приводить дитину до розуміння її естетичної функції [38].

Уявлення естетичної функції мови можливе в різних аспектах: мова як матеріал для створення одного з видів мистецтва – літератури, мова як засіб створення мовної картини світу в усій її повноті й багатоманітності, систему якої творчо використовував художник [28]. Ознайомлення дітей дошкільного віку із творами художньої літератури та фольклору передбачає, що естетична функція мови розглядається крізь призму творів художньої літератури, крізь призму мовної особистості та знаходить відображення при визначенні цілей навчання дітей рідної мови та розвитку мовлення [31].

Усі завдання мовленнєвого розвитку та навчання мови – оволодіння фонетичними, лексичними та граматичними засобами й усвідомлення цих засобів – співвідносяться з естетичною функцією мови і цією функцією певною мірою зумовлені. Зміст ознайомлення дитини з літературою і фольклором також передбачає звернення до естетичної функції мови, більше того, без звернення до естетичної функції мови неможливе естетичне сприйняття тексту [33].

Сприйняття художньої літератури дітьми передшкільного віку є складним і багатограним процесом, який включає емоційне, інтелектуальне та естетичне осмислення змісту літературного твору. Щоб забезпечити повноцінне залучення дитини до літературного світу, важливо застосовувати різноманітні форми і методи роботи, які відповідають віковим особливостям, рівню розвитку, інтересам і досвіду дітей.

У методиці розвитку мовлення та навчання дитини рідної мови, у якій як один із напрямів діяльності педагога виокремлюють ознайомлення дітей з художньою літературою та фольклором, склалися різні підходи до ознайомлення дошкільника з творами художньої літератури та фольклору, до визначення зв'язку літератури, фольклору та художньо-естетичного виховання дітей [21].

Говорячи про існуючі тенденції у визначенні завдань, пов'язаних з ознайомленням дошкільників з художньою літературою та фольклорними творами, слід зауважити, що вони пов'язані з актуалізацією того чи іншого аспекту естетичного виховання дітей у процесі ознайомлення з творами літератури та фольклору. Низка авторів розв'язання мовленнєвих завдань передусім розглядає як засвоєння дітьми мовних засобів виразності для вживання їх у власному мовленні [47].

Н.Гавриш підкреслює: «Найважливішими джерелами розвитку виразності дитячого мовлення є твори фольклору та усної народної творчості. На кожному занятті з ознайомлення з художньою літературою ставляться завдання формування емоційно-образного сприйняття творів різних жанрів, розвиток чуйності до виразних засобів художнього мовлення, вміння відтворювати ці засоби у своїй творчості».

Безумовно, такий підхід правомірний і необхідний, визначається специфікою літератури як виду мистецтва і відбивається у відомому положенні про те, що: «найважливішою умовою, що дає змогу розглядати будь-який твір у системі культури, є врахування образної специфіки цього виду мистецтва і загальних закономірностей його реалізації. Цю діалектичну

єдність необхідно не випускати з уваги на всіх заняттях художньо-естетичного циклу».

Отже, продовжуючи розмову про спрямованість читання творів літератури та фольклору на мовленнєвий розвиток дитини, зазначаємо, що збагачення мовлення дошкільника мовними засобами виразності можливе лише за умови, якщо в текстах-зразках, якими для дитини є твори літератури та фольклору, вона ці засоби виразності спостерігала. Емоційна чуйність на зміст творів виявляється чинником, що мотивує дитину на освоєння мовних засобів виразності, активізує вживання цих засобів. Значимість такого підходу визначається не лише можливістю збагачення лексикону дитини, що, безперечно, є важливим завданням дошкільної освіти, а й можливістю особистісного розвитку в плані сприймання та породження мовлення: звернення до мовних засобів виразності надалі допоможе читачеві усвідомлювати механізм впливу того чи іншого тексту [17].

Поряд із зазначеним існує підхід, у рамках якого основна увага педагога спрямована на формування дитини як читача, на формування моделі поведінки дитини під час читання художньої літератури. У цьому підході особливо важливим є формування ціннісного ставлення до книги як якості грамотного читача. Дослідники так формулюють визначення «грамотний читач» - це поняття містить у собі правильне (відповідно до авторського задуму) сприйняття твору, осягнення його ідейно-художньої сутності, бачення його як витвору мистецтва, що відображає дійсність, типізує її явища в художніх образах [31].

Такий підхід зумовлений наступністю та безперервністю у змісті освіти, появою на етапі навчання в НУШ літературного читання, предмета, що передбачає не просто оволодіння технікою читання та читанням як мовленнєвою дією, а й формування певного кола читацьких умінь [53].

Під час формування кола дитячого читання перед автором стоїть завдання розширити світ письменницьких імен і назв творів. При цьому розв'язуються завдання естетичного виховання дитини: дитина вчиться

сприймати й розуміти твір мистецтва, цінувати цей твір, усвідомлювати засоби, за допомогою яких створюється твір літератури, формується ціннісне ставлення до літератури та фольклору [43].

Високо оцінюючи описані підходи, ми звертаємо увагу на деякі особливості сприйняття дітьми творів літератури, які, на нашу думку, потребують привнесення певних доповнень у методику ознайомлення дітей із творами художньої літератури для розв'язання завдань літературного розвитку та художньо-естетичного виховання і розвитку дитини. Відомо, що в старшому дошкільному віці дитина переходить на рівень естетичного сприйняття творів художньої літератури та фольклору, відходить від ототожнення простору художнього тексту і простору реальної дійсності. Перехід на рівень естетичного сприйняття забезпечується наявністю в дитини старшого дошкільного віку певного літературного досвіду, добрим володінням одиницями мови та мовлення [42].

Однак рівень естетичного сприйняття відзначається далеко не в кожній дитини, до того ж під час сприйняття творів художньої літератури часто спостерігається фрагментарність, невміння «привласнити» зміст твору. У дитини старшого дошкільного віку нерідко спостерігається невміння розуміти підтекст, домінування життєвого досвіду над літературним. Далеко не завжди твір стає частиною культури дитини, не завжди дитина переходить на рівень спілкування з твором та його автором, думає про зміст твору. Тому, визначаючи зміст методики ознайомлення дошкільників із творами художньої літератури та фольклору, ми вважаємо за доцільне синтезувати існуючі підходи до читання художньої літератури дітям дошкільного віку та внести корективи в організацію діяльності дітей і педагога [39].

Дослідники зазначають (Г.Беленька, Л.Болотова, Л.Бордюг, Г.Ватаманюк, В.Волкова, Н.Гавриш, М.Долматова, О.Дронова, О.Іваненко, А.Івершинь, Л.Калініна, Л.Клопова, С.Ладивір, О.Лізун, І.Онищенко, О.Рейпольська, В.Рогозіна, Л.Серилко, О.Соцька, С.Темченко, О.Тіхомірова, Т.Яценко та ін.) у діяльності педагога і дітей з ознайомлення з текстом творів

художньої літератури і фольклору та зі сприйняття тексту доцільно виокремити три етапи: етап попередньої роботи, основний етап, етап включення даного тексту в різні види діяльності дітей. Зміст названих етапів визначається існуючими принципами роботи з літературним твором, серед яких найбільш значущими в дошкільному дитинстві видаються: принцип цілеспрямованості, принцип єдності форми і змісту, принцип літературного розвитку, принцип вибірконості в аналізі.

Згідно з цими засадами діяльність педагога з ознайомлення дошкільників з текстом літературного чи фольклорного твору починається з прочитання цього тексту. Під час прочитання педагог визначає відповідність тексту загальним дидактичним і методичним вимогам, аналізує особливості мовленнєвого оформлення твору. Знайомство з текстом дає змогу визначити мету і завдання організованої освітньої діяльності з ознайомлення дітей із цим текстом - основного етапу роботи, а також зміст усіх інших етапів. Розглядаючи літературний розвиток у зв'язку з художньо-естетичним вихованням і розвитком дитини, ми зважаємо на те, що художньо-естетичний розвиток забезпечується насамперед процесом сприймання тексту і тим, у якому контексті дитина вчиться сприймати художній текст [39].

Сприйняття творів літератури та фольклору через призму зв'язку з іншими творами визначається літературним і життєвим досвідом дитини. Літературний досвід дитини в дошкільному віці тільки формується, тож дитину молодшого та середнього дошкільного віку педагог вчить сприймати твір як текст певного жанру, пов'язаний з певною темою, певним героєм; у старшому віці до цих ознак додається: текст створюється автором, - тут же уточнюються уявлення про тематику та жанрові особливості твору.

Слід зауважити, що пов'язуючи особливості сприйняття тексту з певними віковими групами, ми говоримо саме про те, що є доступним для дитини: у молодшому віці дитина може розрізнити казку, вірш; у середньому - казку, вірш, оповідання, співвіднести твори за тематикою, жанром, головним героєм; у старшому віці - казку (фольклорну та літературну), вірш,

оповідання, зокрема гумористичне, байку тощо; встановити зв'язок між творами не лише з урахуванням теми, але з урахуванням мікротем; усвідомлено сприймати твори, які належать автору чи фольклорні; усвідомлювати підтекст; аналізувати мікротеми; усвідомлено сприймати підтекст твору; сприймати підтекст твору; аналізувати підтекст твору; усвідомлено сприймати підтекст твору. тощо; встановити зв'язок між творами не лише з урахуванням теми, а й з урахуванням мікротем; усвідомлено сприймати твори як такі, що належать автору або як фольклорні, сприймати підтекст, аналізувати авторську позицію [46].

По-різному визначаються і завдання, які вирішуються під час сприйняття дітьми тексту. У середньому дошкільному віці під час визначення завдань враховується, що потрібно допомогти дитині в подоланні фрагментарності у сприйнятті тексту, у визначенні його основної думки. У старшому дошкільному віці педагог допомагає зрозуміти зв'язок між основною думкою та жанром твору, пов'язати основну думку, жанр твору з його мовним оформленням [33].

Мета та завдання зумовлюють зміст усіх етапів роботи. Попередній етап обов'язковий для дітей дошкільного віку через відсутність у них необхідного літературного, а часом і життєвого досвіду. Мета попереднього етапу – підготувати дитину до сприйняття художнього тексту як тексту певної тематики, певного жанру, що належить конкретному автору. Цей етап може включати уточнення життєвого досвіду дитини, якщо, на думку педагога, він недостатній для розуміння тексту, обов'язкову активізацію літературного досвіду дитини, роботу зі збагачення словника, якщо в тексті є лексичні одиниці, незнання яких ускладнить сприйняття тексту [33].

Основний етап знайомства дітей із твором – організована освітня діяльність. Організована освітня діяльність включає попередню бесіду, сприйняття дітьми тексту, бесіду після сприйняття тексту. У попередній бесіді узагальнюється зміст попередньої роботи, але є деякі обмеження. У попередню бесіду не може включатися зміст, не пов'язаний із текстом твору.

Бесіда після читання тексту є найскладнішим елементом організованої освітньої діяльності, оскільки її мета – поглибити в дітей враження, пов’язані зі сприйняттям тексту. Основна вимога до цієї бесіди – вона не повинна руйнувати емоційний стан дитини, що з’явився в процесі слухання тексту. Завдання педагога полягає в тому, щоб звернути увагу дитини на зміст твору, допомогти їй зрозуміти, що насолода, отримана при сприйнятті твору, визначається його специфікою як твору мистецтва [28].

Фрагментарність сприйняття в середньому дошкільному віці долається в бесіді після читання тексту завдяки відновленню його сюжету в пам’яті дитини, об’єднанню всіх структурних елементів тексту емоційним сприйняттям. У старшому віці питання бесіди спрямовані на виявлення жанрових особливостей твору, емоційний стан, що його відчують діти, лише констатується педагогом, але акцентується емоційний стан героїв і ставлення автора до героїв, змісту твору [33].

Якщо в середньому дошкільному віці педагог, розмовляючи з дітьми, їхнє емоційне ставлення пов’язує зі змістом твору, «накладеним» на життєвий досвід дітей, то в старшому дошкільному віці педагог показує, що емоційний стан читача зумовлений специфікою художнього тексту [21].

На думку (В.Афоніна, І.Біла, А.Богущ, Р.Борщ, Н.Ваганова, А.Владимирова, С.Гаврилюк, Н.Домашенко, Т.Житнік, Т.Зіневич, Л.Клопова, Л.Костюхіна, О.Кривопис, О.Листопад, В.Рогозіна, Т.Танько та ін.) рівень розвитку психічних процесів у дитини такий, що увага дитини не зупиняється надовго на змісті твору. Художній текст як цінність не привласнюється внутрішнім світом дитини, отже, його естетичний вплив обмежується. Необхідно, щоб спілкування дитини з текстом тривало після читання-слухання, отже, педагогу необхідно завжди продумувати можливість включення твору до інших видів діяльності дітей, спираючись на інтеграцію освітніх галузей, продумувати можливість участі сім’ї в художньо-естетичному вихованні та розвитку дитини [37].

Таким чином, під час знайомства з творами літератури і фольклору позначені раніше принципи реалізовано таким чином: принцип цілеспрямованості відображено у визначенні мети знайомства з даним текстом, диференційованої для різних вікових груп. Принцип єдності форми і змісту – у зверненні до мовних особливостей тексту, до жанру тексту в бесіді про його зміст. Принцип літературного розвитку – у формуванні в дітей первинних уявлень, пов'язаних із літературним процесом; принцип вибірконості – у тому, що об'єктом аналізу в середньому дошкільному віці є сюжет твору, у старшому – авторська позиція, художній простір тексту та його мовні особливості [63].

Реалізація цих принципів допомагає дитині ставати грамотним читачем, а педагогу – розв'язувати завдання художньо-естетичного виховання дитини з опорою на естетичну функцію мови та специфіку літератури. Вважаємо, що реалізація запропонованої технології забезпечує особистісний розвиток дитини, привласнення нею творів літератури як цінності та привласнення доступних у даному віці загальнолюдських цінностей [41].

Отже, сприйняття художньої літератури дітьми передшкільного віку є складним психолого-педагогічним процесом, який має свої вікові особливості та закономірності. У цьому віці діти починають формувати перші елементи естетичного ставлення до дійсності, розвиваються їхні емоції, уява, образне мислення, мовлення та моральні уявлення. Через спілкування з художнім текстом дитина не лише пізнає світ, а й емоційно переживає прочитане, співчуває героям, оцінює їхні вчинки, намагається наслідувати позитивні моделі поведінки [44].

Специфіка сприймання літературних творів у дітей цього віку полягає насамперед у переважанні емоційного над раціональним. Діти чутливо реагують на яскраві образи, драматизм подій, гумор, казковість. Їхнє сприйняття має синкретичний характер – вони часто ототожнюють себе з героями, проєктують сюжетні події на власне життя, активно включаються у

художній світ твору. Це сприяє розвитку емпатії, морально-етичних якостей, формує естетичне ставлення до слова, образу, вчинку [33].

Особливу роль у цьому процесі відіграє дорослий – вихователь, батьки чи педагог, які не лише читають твори, а й коментують, допомагають глибше зрозуміти зміст, стимулюють бесіди за прочитаним. Ефективними є прийоми інтонаційного читання, театралізації, ілюстрування, творчого переказу, які роблять літературні образи більш доступними та емоційно значущими для дитини [22].

Слід також враховувати індивідуальні особливості дітей: рівень мовленнєвого розвитку, обсяг словникового запасу, здатність до зосередження, наявний читацький досвід. Відповідно, добір художніх творів має базуватися на принципах доступності, емоційної насиченості, моральної цінності та художньої якості [43].

Таблиця 1

Основні форми сприйняття художньої літератури

№	Основні форми	Зміст основних форм
1	Читання (слухання) літературних творів дорослими	Основна форма ознайомлення дітей з літературою. Включає виразне читання або розповідання казок, оповідань, віршів педагогом. Під час слухання діти емоційно реагують на художній текст, уявляють персонажів, переживають події. Важливо використовувати зміну інтонації, паузи, міміку, жести, щоб зробити текст «живим» і образним.
2	Розповідання твору вихователем або дітьми	Сприяє кращому засвоєнню змісту, розвитку мовлення, пам'яті, уяви. Діти вчаться передавати основну думку

		твору, передавати інтонаційно характер героїв.
3	Інсценізація, драматизація, театралізована гра	Найбільш ефективна форма активного емоційного і творчого залучення. Діти перевтілюються в персонажів, переживають події зсередини, імпровізують, діють у заданому художньому контексті. Наприклад, театралізація казок «Ріпка», «Троє поросят», «Пан Коцький» активізує естетичне сприйняття, навички комунікації, уяву.
4	Розгляд ілюстрацій до творів	Візуальна підтримка змісту сприяє кращому розумінню і закріпленню образів. Ілюстрації стимулюють діалог, активізують мовлення, допомагають виразити емоції.
5	Бесіда за змістом прочитаного	Дає змогу проаналізувати сюжет, оцінити поведінку персонажів, виявити головну думку. Розвиває логічне мислення, навички аналізу, етичні уявлення. Наприклад, після казки «Колобок» діти можуть обговорити, чому герой потрапив у біду, що зробив неправильно.
6	Художня діяльність на основі прочитаного (малювання, ліплення, аплікація)	Діти втілюють враження від твору у творчих роботах, тим самим закріплюючи сприйнятий зміст у новій формі. Наприклад, після прочитання казки «Котик і Півник» діти можуть зобразити сцену

		порятунку.
7	Ігрові форми роботи з текстом	Включають ігри на впізнавання персонажів, складання розрізаних ілюстрацій за сюжетом, добір слів для рим, логічні ланцюжки тощо. Підвищують інтерес до тексту, роблять сприйняття активним і захоплюючим.

Отже, форми і методи ознайомлення дітей передшкільного віку з художньою літературою повинні бути різноманітними, інтерактивними та емоційно насиченими. Їхнє поєднання сприяє всебічному розвитку дитини, зокрема формуванню естетичних почуттів, уяви, мовлення, емоційного інтелекту та моральних уявлень.

Таблиця 2

Методи, що сприяють глибшому сприйняттю художнього тексту

№	Методи	Зміст методів, що сприяють сприйняттю художнього тексту
1	Виразне читання	Сприяє емоційному впливу твору через інтонацію, ритм, тембр.
2	Проблемні питання	Спонукають дитину до міркування: «А що сталося б, якби...», «Чому герой так вчинив?»
3	Порівняння героїв	Формує вміння аналізувати характери: «Чим відрізняється Лисичка з різних казок?»
4	Мовленнєве моделювання	Діти складають власне продовження казки, вигадують новий фінал або описують ситуацію від імені героя.
5	Використання мультимедійних засобів	Аудіоказки, електронні книги, відеоінсценізації створюють додаткові емоційні стимули до сприйняття.

Отже, сприймання художньої літератури дітьми передшкільного віку – це не лише форма дозвілля чи навчання, а надзвичайно важливий чинник

розвитку особистості, її емоційно-ціннісної сфери, моральної свідомості та естетичних почуттів. Саме тому в дошкільній освіті важливо створювати умови для систематичного і глибокого ознайомлення дітей з високохудожніми творами, адаптованими до їх вікових можливостей.

1.3. Особливості розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури

Передшкільний вік – це значущий період дитячого розвитку, який розпочався у п'ять років. Саме в цей період відбувається розвиток і становлення важливих психологічних утворень, які в майбутньому стануть основою для інших важливих характеристик психіки дитини та формується готовність до майбутнього навчання у НУШ [19].

БКДО розглядає для розв'язання завдань з ознайомлення вихованців з художньою літературою окрему освітню галузь, що передбачає розвиток передумов ціннісно-сміслового сприйняття та розуміння творів мистецтва (словесного, музичного, образотворчого); сприйняття музики, художньої літератури, фольклору; стимулювання співпереживання персонажам художніх творів; реалізацію самостійної діяльності в галузі «художнього розвитку», «художнього мистецтва» та «художнього мистецтва» [12].

Повноцінне сприйняття означає вміння співпереживати героям і автору твору, бачити динаміку емоцій, відтворювати в уяві життєві картини, створені письменником, роздумувати про мотиви, обставини, наслідки дії персонажів, оцінка персонажів твору, визначення позиції автора, оволодіння ідеєю твору, тобто віднайти у своїй душі відповідь на поставлені автором проблеми. Повне сприйняття твору свідчить про високий рівень літературного розвитку [9].

Визначення особливостей сприйняття дошкільнятами літератури розглядаються в працях (Г.Беленька, Л.Болотова, Л.Бордюг, Г.Ватаманюк, В.Волкова, Н.Гавриш, Л.Клопова, С.Ладивір, О.Лізун, І.Онищенко,

О.Рейпольська, В.Рогозіна, Л.Серилко та ін.). Сприйняття художньої літератури розглядається як активний вольовий процес, який передбачає не пасивне споглядання, а діяльність, що втілюється у внутрішньому сприйнятті, співпереживанні героям, в уявному перенесенні на себе подій, у результаті чого виникає ефект особистої присутності, особистої участі в подіях [11].

Сприйняття літературного твору – це дуже складна і тривала внутрішня діяльність, у якій беруть участь сприйняття, мислення, уява, увага, емоції, пам'ять і воля. Кожен із цих процесів виконує важливу функцію в усій діяльності з ознайомлення з реальними явищами через мистецтво [17].

Н.Гавриш виділяє в розвитку сприйняття художнього твору три стадії: безпосереднє сприйняття, відтворення і переживання образів (в основі – робота уяви); розуміння ідейного змісту твору (в основі лежить мислення); вплив художньої літератури на особистість читача (через почуття і свідомість).

А.Богуш розглядала літературний твір, як пробудження розумових процесів за допомогою слова, що водночас забезпечує багатство чуттєвого сприйняття, вкрай необхідного для мислення дитини раннього віку. Вона зазначала, що «чуттєвий образ», викликаний художнім твором, полегшує розуміння дітьми ідей, робить їх «конкретними та переконливими».

Дитина дошкільного віку слухаючи розповідь, казку, висловлює внутрішню ініціативність, стає ніби співучасником описуваних подій. Важливу роль у сприйнятті художніх творів дослідники надають повторенню. Повторення необхідне для закріплення та поглиблення сприйняття художнього твору. Не кожен твір засвоюється з першого читання; багато що доходить до свідомості й почуттів дитини тільки при повторному читанні.

За словами С.Ладивір, твори мистецтва змушують хвилюватися, співпереживати персонажам і подіям, і в процесі цього співпереживання створюються певні стосунки та моральні оцінки, що мають незрівнянно більшу примусову силу, ніж оцінки, які просто повідомляють і засвоюють.

Важливим у самосвідомості дитини, її сприйнятті образу «Я», стає здатність до рефлексії, тобто здатність аналізувати, усвідомлювати, звітувати у власних діях, цілях та отриманих результатах, а також усвідомлювати свої переживання, почуття. Саме це новоутворення у свідомості дитини стає основою для морального розвитку дитини. Цей період життя вважається дуже чутливим у сфері виховання моральних якостей людини. У цьому напрямку формуються такі якості як дбайливість, активне ставлення до того, що відбувається навколо. І як наслідок, виникає переважання суспільно значущих мотивів над особистими. З'являються інтелектуальні почуття – здивування і допитливості, почуття прекрасного, почуття гордості і самоповаги, почуття провини [18].

Самооцінка в дитини в цьому віці, як правило, досить стійка і має тенденцію до завищення. При цьому дитина дуже орієнтована на зовнішню оцінку. Але оскільки поки що вона не в змозі скласти об'єктивну думку про себе саму, вона створює свій власний образ із тих оцінок, які чує на свою адресу з боку дорослих та однолітків. Діти дошкільного віку щиро прагнуть бути хорошими, першими, дуже засмучуються за невдачі, яскраво й емоційно реагують на зміну ставлення, настрою дорослих. У цей період чіткіше проявляється диференціація дітей у групі на популярних і непопулярних. Основа популярності - тільки моральні якості: доброта, чуйність, здатність допомогти і поступитися, доброзичливість [18].

Література для дітей має слугувати як засіб розвитку людських якостей, гуманності, справедливості та доброти. Тому педагог повинен детально, уважно підійти до питання про вибір літературних творів для дітей дошкільного віку. У результаті для старших дошкільнят художня література має бути не тільки захоплива своєю жвавістю й образністю, а й змістом. Сприймаючи художній літературний твір, діти старшого дошкільного віку, переживаючи за героя, можуть дати свідому оцінку його вчинкам, використовуючи у своїх міркуваннях історії, які вони спостерігали, з особистого досвіду. Вони активно можуть включатися в бесіду, захищати або

посварити героя. Співпереживання героям, уміння стежити за розвитком сюжету і порівнювати події, зображені у творі, з реальним життям допомагають дітям правильно і швидко розуміти казки та оповідання, а до кінця дошкільного віку вони можуть розуміти переказані казки і довгі історії [18].

Коли дитина впізнає в тексті схожість із близькими або дорогими їй особами і розглядає все представлене у творі з погляду особистих переживань і симпатій, тоді вона захоплюється «правдивістю» і «жвавістю» того, що відбувається [13].

Діти в передшкільному віці починають усвідомлювати події, яких не було в їхньому особистому досвіді, їх цікавлять не тільки вчинки героя, а й мотиви вчинків, переживання, почуття. Вони здатні іноді вловлювати підтекст. Емоційне ставлення до героїв виникає на основі осмислення дитиною всієї колізії твору та врахування всіх характеристик героя. У дітей формується вміння сприймати текст у єдності змісту і форми. Ускладнюється розуміння літературного героя, усвідомлюються деякі особливості форми твору (стійкі звороти в казці, ритм, рима). У старшій групі дітей вчать під час сприйняття змісту літературних творів помічати виразні засоби. Діти передшкільного віку здатні глибше осмислювати зміст літературного твору й усвідомлювати деякі особливості художньої форми, що виражає зміст [5].

У передшкільному віці людина здатна розрізняти літературні жанри та деякі особливості творів. Також проаналізувати події в них, які допомагають дітям зрозуміти й відчути їхній глибокий ідейний зміст і художні достоїнства, щоб на довго запам'ятати й полюбити епічні чи поетичні образи [5].

У старшій групі ЗДО перед педагогами стоїть завдання розвинути любов до книжок і літератури, почуття художньої образності, розвинути здатність вловлювати ритм поетичного мовлення та інтонацію: здатність відчувати, переживати і розуміти метафоричну мову билин, казок, оповідань, ліричної літератури, байок.

До інноваційних методів роботи з художньою літературою можна віднести такі: інтегрована безпосередня освітня діяльність, що об'єднує зміст різних освітніх галузей; театралізовані вистави, поставлені за участю дітей за сюжетами оповідань, казок; обговорення творів відомих художників на тему казок; згадати відому казку та розповісти її по-новому (наприклад, додати новий персонаж, привнести нову інформацію); «салат із казок», дітям пропонується звести в новій казці героїв різних творів (наприклад, трьох ведмедів, Вовка і сімох козенят, Червону Шапочку, і описати їхні пригоди в лісі; проєктна діяльність; заняття з використанням мультимедійних засобів; заняття-екскурсії та інші. Взаємозв'язок традиційних та інноваційних методів і прийомів роблять процес ознайомлення дітей перешкільного віку з художніми творами більш ефективним [29].

Під час роботи з художніми творами особливо важливо передбачити, які пригоди чекають на героїв. Для навчання переказування можна використовувати такі прийоми: зразкове читання твору, передбачення подальших подій, поставити дітям проблемне запитання, яке стосується заняття або твору, скласти бесіду на розуміння твору.

Звернення до особистого досвіду дітей та демонстрація ілюстрацій, прослуховування музики може допомогти прояснити ідею твору та викликати переживання за героїв. Ця інтеграція творів мистецтва може допомогти для майбутнього переказу [29].

Інша група прийомів – навчання та оцінювання. Це підказка, перефразування, оцінювання та постановка запитань до слів і фраз. Рольова гра також може бути використана, якщо в тексті є діалог [29]. Найважливішим засобом роботи з художньою літературою є ігри-драматизації. Особливість у тому, що поєднується рольова гра з творчою діяльністю дітей. Крім драматизації, яка часто дослівно повторює сюжет і мову твору, у дитячих садочках також поширені рольові ігри, засновані на сюжеті художнього твору, які найчастіше довільно розробляються на основі власних ідей дітей. Творчі здібності дитини проявляються в тому, що вона

проникає всередину персонажа і достовірно зображує його. Для дитини текст – це просто основа, в яку влітаються нові історії та вводяться нові ролі [29].

Особливі емоції в дітей викликають літературні фестивалі та декади дитячої книжки – це комплексні заходи, що включають різноманітні форми бесід, розповідей, фільмів, конкурсів, вікторин та вистав. Особливе враження для дошкільнят справляють відвідини дитячої бібліотеки, різноманітні зустрічі з письменниками, сценаристами, акторами, бутафорами, костюмерами драматичних, лялькових, музичних театрів, під час яких діти не тільки послухають різні історії, самі прочитають твори, а й мають змогу поставити запитання, поспілкуватися.

«У практиці роботи ЗДО, набули поширення ігри на кшталт «У бібліотеці», «Книжкова лікарня», рольові ігри за прочитаними книжками та вікторини. Крім того, свої враження від прочитаних книг діти можуть відображати в продуктивних видах діяльності - малюванні та ліпленні.

Отже, у роботі з ознайомлення дітей передшкільного віку з художньою літературою існує розмаїття як традиційних, так і інноваційних форм, методів і прийомів залучення дітей дошкільного віку до книги, читання. При цьому багато що тут залежить від педагога, від його знань, умінь, творчого підходу [29].

Якщо ми будемо правильно використовувати цей вид взаємодії з дітьми, ми зможемо виховати їх так, що вони не втратять інтерес до книжок, полюблять читання, захочуть обговорювати прочитане та із задоволенням ходитимуть до бібліотеки. Коли читає, розглядає дитина художню літературу, у неї формуються важливі для неї життєві якості – скромність, чесність, повага, співчутливість, чемність, ввічливість, дружелюбність, терпимість, справедливість тощо [3].

Для того, щоб залучити дітей передшкільного віку до читання художньої літератури, необхідно створити для цього умови, які б викликали інтерес, азарт у дитини, та спонукали її до активних дій. Розглянемо більш

детально основні педагогічні умови залучення дітей старшого дошкільного віку до читання художньої літератури.

Основною метою педагога виступає привернення до себе уваги дітей, навчити дітей слухати. Для цього він створює відповідні умови, в яких виховує повагу дітей до себе, прагне стати їм другом, товаришем, а не просто дорослим, які контролює діяльність дитини. Досягти бажаного результату у вихованні дошкільнят вихователь може шляхом поєднання улюблених для дітей занять із корисними [3].

Щоб читання художньої літератури було більш затребуваним для дошкільнят, потрібно активно працювати з дітьми, у жодному разі не примушувати їх читати, а пропонувати їм прочитати для початку якийсь фрагмент із твору, переказати його, поступово вибудовуючи сюжет художнього твору [3].

Діти передшкільного віку сприймають художні твори через ілюстрації. Для початку можна використовувати художній твір, де дуже мало тексту, а більша частина літературного твору подається у вигляді ілюстрацій до казок, оповідань, віршів. Коли дитина навчиться розповідати про побачене, можна брати книжки з більшою кількістю тексту, у такий спосіб відбудеться поступовий перехід дитини до залучення до читання художньої літератури на більш високому рівні за стандартних для неї умов сприйняття прочитаного. У таких ситуаціях діти самі підсвідомо зображують картинки за прочитаним текстом, а потім за сприйнятим переказують цікаві моменти з художньої літератури своїм батькам і педагогам [18].

Педагог має розуміти, що важливо не примушувати дітей читати, а залучати їх до читання, тобто зацікавити їх твором і викликати бажання прочитати його самостійно.

Ще однією обов'язковою умовою педагога під час залучення дітей старшого дошкільного віку до читання виступає створення ілюстрацій дошкільником самостійно. Потім необхідно створювати виставки малюнків за прочитаними творами. Цей момент обов'язковий для розумового розвитку

дошкільника, саме завдяки йому дитина надалі прагнучиме прочитати кілька творів для того, щоб відтворити сюжет із них на малюнках [18].

Отже, здатність сприймати літературний твір і розуміти основні елементи його художнього образу дошкільнята набувають не самотійно, а мають розвивати з самого раннього віку дорослі. Сприйняття дітьми художньої літератури – це процес, що містить у собі втілену діяльність внутрішнього сприяння та співпереживання персонажам. Найбільш важливими якостями, які необхідно розвивати в дітей дошкільного віку, є дуже чуйне сприйняття до подій у літературному творі, переживання з героями їхньої перемоги, комунікативні навички, уява та вміння працювати з різноманітними наочними матеріалами, слухати музичні твори, які розповідають про героїв, їхні характери [18].

Інтеграція літератури, музики, ілюстрації, продуктивної діяльності, сприяють формуванню елементарних уявлень про види мистецтва, розвитку в дітей передумов ціннісно-сміслового сприйняття та розуміння творів мистецтва, розвитку творчого потенціалу дітей передшкільного віку у літературно-мистецькій діяльності. На наш погляд, це найбільш ефективний спосіб розвитку [22].

Естетичні переживання є важливою складовою емоційно-чуттєвого розвитку дитини передшкільного віку. Вони формують здатність до сприйняття краси, співпереживання, емоційного реагування на явища мистецтва та навколишнього світу. Одним із провідних засобів розвитку естетичних переживань є художня література, що впливає на дитину через образне слово, емоційно насичені сюжети, естетичну форму подання змісту (В.Афоніна, І.Біла, А.Богущ, Р.Борщ, Н.Ваганова, А.Владимирова, С.Гаврилюк, Н.Домашенко, Т.Житнік, Т.Зіневич, Л.Клопова, Л.Костюхіна, О.Кривопуск, О.Листопад, В.Рогозіна, Т.Танько та ін.).

У дошкільному віці діти особливо чутливі до художніх вражень. Їхнє сприйняття ще не є аналітичним або раціональним, однак вони здатні глибоко емоційно переживати прочитане, ототожнювати себе з

літературними героями, розрізняти красиве і потворне, добро і зло. Наприклад, слухаючи українську народну казку «Рукавичка», діти не лише захоплюються кумедним сюжетом, а й емоційно реагують на доброзичливість тваринок, намагаються уявити, як виглядає рукавичка зсередини, співпереживають, коли герої змушені покинути її [52].

Особливість естетичних переживань дошкільників полягає в їхній цілісності та синкретизмі: емоційна реакція дитини є нероздільною з пізнавальною діяльністю та моральними оцінками. Під час слухання казок, оповідань або віршів діти не лише захоплюються сюжетом, а й активно уявляють образи, співпереживають героям, обговорюють їхні вчинки, розрізняють позитивні та негативні риси характерів. Так, читаючи казку Івана Франка «Лис Микита», діти не лише сміються з хитрощів головного героя, а й міркують над тим, чи завжди хитрість є виправданою, як потрібно поводитися в складних ситуаціях [36].

Сильні естетичні переживання викликають також поетичні твори, які створюють яскраві образи природи, тварин або фантастичних персонажів. Наприклад, вірші Наталі Забіли, Марійки Підгірянки, Анатолія Костецького захоплюють дітей мелодійністю мови, ритмікою, доброзичливою атмосферою. Вірш «Ходить гарбуз по городу» не лише розвиває мовлення та пам'ять, а й викликає естетичне захоплення завдяки образному ряду й ритмічності [41].

Однак естетичні переживання не виникають автоматично – важливо створити відповідні педагогічні умови. Насамперед, це добір художніх творів, які відповідають віковим особливостям, інтересам та емоційним можливостям дітей. Це можуть бути казки «Котик і Півник», «Колобок», «Пан Коцький», оповідання Василя Сухомлинського («Сьома дочка», «Камінь і квітка», «Який слід повинна залишити людина на землі?»), які спонукають дітей до роздумів, співпереживання, емоційної реакції [38].

Крім того, велике значення має спосіб подання літературного матеріалу: виразне читання з інтонаційним забарвленням, використання

ілюстрацій, театралізації, елементів лялькового театру. Наприклад, інсценізація казки «Ріпка» дозволяє дітям не лише емоційно прожити сюжет, а й розвиває почуття взаємодопомоги та спільності. Використання настільного або тіньового театру підсилює візуальну уяву та викликає глибші естетичні переживання [29].

Важливою умовою розвитку естетичних переживань є також діалог з дітьми після прочитаного твору: обговорення змісту, героїв, їхніх вчинків, художніх засобів. Наприклад, після прочитання оповідання Сухомлинського можна запитати: «А як би ти вчинив на місці героя?», «Що в цьому вчинку було красивим?», «Який момент тобі запам'ятався найбільше?» (Г.Беленька, Л.Болотова, Л.Бордюг, Г.Ватаманюк, В.Волкова, Н.Гавриш, М.Долматова, О.Дронова, О.Іваненко, А.Івершинь, Л.Калініна, Л.Клопова, С.Ладивір, О.Лізун, І.Онищенко, О.Рейпольська, В.Рогозіна, Л.Серилко, О.Соцька, С.Темченко, О.Тіхомірова, Т.Яценко та ін.).

Отже, художня література виступає потужним засобом розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку. Вона сприяє формуванню чутливості до краси, здатності емоційно співпереживати, оцінювати та творити на основі особистих естетичних вражень. Завдання педагога – створити відповідне естетичне середовище та організувати літературну діяльність так, щоб кожна дитина мала змогу відчувати і прожити красу художнього слова.

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

2.1. Виявлення рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури

Констатувальний експеримент був спрямований на виявлення рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури.

Завдання дослідження: на основі аналізу психолого-педагогічної літератури вивчити особливості розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку; виявити рівень розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури; розробити зміст та організувати роботу з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури; виявити динаміку рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури.

Основою нашого дослідження є наукові праці таких учених як (В.Афоніна, І.Біла, А.Богущ, Р.Борщ, Н.Ваганова, А.Владимирова, С.Гаврилюк, Н.Домашенко, Т.Житнік, Т.Зіневич, Л.Клопова, Л.Костюхіна, О.Кривопуск, О.Листопад, В.Рогозіна, Т.Танько та ін.) визначено критерії розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури, визначено критерії розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури. Зеньковського, визначено критерії та показники рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку. На констатувальному етапі ми використовували діагностичні завдання, розроблені (Г.Беленька,

Л.Болотова, Л.Бордюг, Г.Ватаманюк, В.Волкова, Н.Гавриш, М.Долматова, О.Дронова, О.Іваненко, А.Івершинь, Л.Калініна, Л.Клопова, С.Ладивір, О.Лізун, І.Онищенко, О.Рейпольська, В.Рогозіна, Л.Серилко, О.Соцька, С.Темченко, О.Тіхомірова, Т.Яценко та ін.).

Таблиця 3

Показники розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку

№	Критерій	Показник	Завдання
1	емоційне сприйняття та розуміння творів художньої літератури	розуміння змісту літературного тексту; розуміння суттєвих зв'язків у тексті; розуміння вчинків героїв, їхніх переживань, думок.	Діагностичне завдання 1. Методика діагностики розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку (критерій: емоційне сприйняття та розуміння творів художньої літератури)
2	емоційно-образне переживання змісту творів художньої літератури	активність переживання під час слухання епічних творів; активність переживання під час слухання ліричних творів	Діагностичне завдання 2 «Розуміння епічних творів»; Діагностичне завдання 3 «Розуміння ліричних творів»
3	емоційна поведінка дітей під час сприйняття творів художньої літератури	емоційне входження в сюжет; співпереживання героям; емоційна оцінка подій	Діагностичне завдання 4 «Вивчення емоційної поведінки дітей під час сприйняття літературних творів»

Діагностичне завдання 1. Методика діагностики розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку (критерій: емоційне сприйняття та розуміння творів художньої літератури).

Одним із провідних критеріїв рівня сформованості естетичних переживань у дітей передшкільного віку є емоційне сприйняття та розуміння художніх творів. Діагностика за цим критерієм передбачає оцінку трьох взаємопов'язаних компонентів: розуміння змісту літературного тексту; розуміння суттєвих зв'язків у тексті; розуміння вчинків, думок і переживань персонажів.

Мета діагностики: виявити рівень сформованості у дітей здатності емоційно сприймати художній текст, усвідомлювати його зміст, причинно-наслідкові зв'язки, а також морально-емоційну сторону образів.

1. Розуміння змісту літературного тексту.

Завдання: прослуховування короткого художнього твору (казка, оповідання, вірш); відповіді на запитання за змістом твору: «Хто головний герой?»; «Де і коли відбувались події?»; «Що сталося на початку, в середині, наприкінці твору?».

Високий рівень – дитина правильно й повно передає послідовність подій, називає головних і другорядних героїв.

Середній рівень – дитина називає основні події, але плутає їхню послідовність або не згадує другорядних персонажів.

Низький рівень – не може переказати зміст, обмежується поодинокими деталями.

2. Розуміння суттєвих зв'язків у тексті.

Завдання: поставити дитині питання: «Чому герой вчинив так?», «Що сталося б, якби герой зробив інакше?», «Як одна подія пов'язана з іншою?».

Високий рівень – дитина встановлює причинно-наслідкові зв'язки, пояснює мотиви вчинків героїв.

Середній рівень – намагається пояснити логіку подій, але потребує допомоги дорослого.

Низький рівень – не розуміє зв'язків між подіями або дає випадкові пояснення.

3. Розуміння вчинків героїв, їхніх переживань, думок.

Завдання: запитання на емпатію: «Як почувався герой, коли...?», «Чому він засмутився/зрадив?», «Що б ти сказав герою?», рольова гра або мімічна інсценізація епізоду з твору.

Високий рівень – дитина демонструє розуміння емоцій героїв, висловлює співпереживання, морально оцінює вчинки.

Середній рівень – розуміє емоції героїв на побутовому рівні, але не може глибоко пояснити.

Низький рівень – не виявляє емоційного відгуку, не розуміє мотивів вчинків.

Індивідуальна діагностика – забезпечує глибше розуміння особистісного рівня дитини.

Групові заняття – дозволяють виявити рівень участі дитини в обговореннях, уміння співпереживати разом із ровесниками.

Приклад діагностичного завдання:

Твір: українська народна казка «Рукавичка».

Запитання: «Хто оселився у рукавичці?», «Чому звірі вирішили жити разом?», «Як змінилася ситуація, коли прийшов ведмідь?», «Що, на твою думку, відчували звірі, коли рукавичка розірвалась?», «Як би ти вчинив на місці зайчика?».

Запропонована методика діагностики дозволяє виявити рівень сформованості в дітей емоційного сприйняття художніх творів як основи для естетичних переживань. Вона спрямована не лише на відтворення змісту, а й на глибше проникнення у світ художнього образу, розвиток емпатії та етичного мислення, що є необхідною умовою становлення естетичної культури дошкільника.

Застосування методики передбачає використання різноманітних прийомів і завдань, що активізують емоційно-чуттєву сферу дитини: бесіди

за змістом прочитаного, інсценізації, малювання за мотивами твору, добір відповідних емоційних характеристик до вчинків героїв. Особлива увага приділяється здатності дитини виражати власне ставлення до персонажів, оцінювати їхні дії, співпереживати подіям, що відбуваються у творі.

Методика також дозволяє педагогу фіксувати динаміку розвитку естетичних переживань у процесі систематичного ознайомлення з художніми творами. Вона орієнтована на індивідуальний підхід до кожної дитини, враховуючи її вікові особливості, життєвий досвід, рівень мовленнєвого розвитку та емоційної зрілості.

Отже, запропонована методика діагностики не лише виявляє поточний рівень естетичної чутливості дошкільника, а й сприяє створенню умов для її подальшого розвитку засобами художньої літератури.

Таблиця 4

Результати діагностичного завдання 1 «Особливості сприйняття та розуміння дітьми літературних творів» (констатувальний етап)

Рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Експериментальна група	7 (35%)	9 (45%)	4 (20%)
Контрольна група	4 (20%)	13 (65%)	3 (15%)

Виходячи з аналізу, низький рівень розвитку вміння емоційного сприйняття і розуміння творів художньої літератури було виявлено у 7 дітей (35%) в експериментальній групі та у 4 дітей (20%) у контрольній групі. Ці діти відчують труднощі під час виконання завдань.

Середній рівень розвитку вміння емоційного сприйняття і розуміння творів художньої літератури був визначений у 9 дітей (45%) в експериментальній групі, у 13 дітей (65%) у контрольній групі. Діти пояснювали мотиви поведінки, орієнтуючись головним чином на дію героїв, не вникаючи в тонкощі переживання.

Показали високий рівень емоційного сприйняття та розуміння літературних творів 4 (20%) дитини з експериментальної групи та 3 (15%) дітей з контрольної групи.

Діагностичне завдання 2 «Розуміння епічних творів».

Критерій: емоційно-образне переживання змісту творів художньої літератури.

Показник: активність переживання під час слухання епічних творів.

Мета завдання: визначити рівень емоційного залучення дитини в процесі сприймання епічного літературного твору, її здатність співпереживати персонажам, реагувати на події у творі відповідно до його змісту.

Дитині пропонується для слухання адаптований епічний твір (наприклад, уривок з народної казки, оповідання з чітко вираженим сюжетом та героїчними або емоційно напруженими подіями). Під час слухання педагог спостерігає за поведінковими реакціями дитини: міміка, жести, зміна виразу обличчя, словесні вигуки, запитання, емоційна участь тощо. Після прослуховування дитині ставляться запитання, що виявляють її емоційне ставлення до подій та героїв твору: «Що тебе найбільше здивувало/засмутило/вразило?», «Як ти думаєш, що відчував герой у цій ситуації?», «А що б ти зробив(-ла) на його місці?», «Тобі було сумно, весело, страшно, цікаво? Чому?».

Високий рівень – дитина активно реагує під час слухання (жести, міміка, словесні репліки), виявляє глибоке співпереживання героям, висловлює емоційно забарвлені судження.

Середній рівень – спостерігається вибіркова емоційна реакція, дитина відповідає на запитання, але з незначним проявом емоцій, співпереживання поверхове.

Низький рівень – реакції під час слухання відсутні або мінімальні, емоційне ставлення до подій твору не виявлене, відповіді шаблонні або байдуже-нейтральні.

Таблиця 5

**Результати діагностичного завдання 2 «Розуміння епічного твору»
(констатувальний етап)**

Рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Експериментальна група	7 (35%)	10 (50%)	3 (15%)
Контрольна група	4 (20%)	11 (55%)	5 (25%)

Низький рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на епічний твір, визначати переживання, настрої дитини діагностика визначила в 7 дітей (35%) в експериментальній групі та в 4 дітей (20%) у контрольній групі. Ці діти відчувають труднощі у сприйнятті розумінні творів роду епос.

Середній рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на епічний твір, визначати переживання, настрої дитини, було визначено в експериментальній групі в 10 дітей (50%) та в 11 дітей (55%) у контрольній групі.

Високий рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на епічний твір, визначати переживання, настрої дитини, відмічено в експериментальній групі в 3 дітей (15%) і в контрольній групі в 5 дітей (25%).

Діагностичне завдання 3 «Розуміння ліричних творів».

Критерій: емоційно-образне переживання змісту творів художньої літератури.

Показник: активність переживання під час слухання ліричних творів.

Мета завдання: виявити здатність дитини до емоційного сприймання ліричних творів, уміння відгукуватися на їх емоційно-образний зміст, виявляти співпереживання, враження, настрої.

Дитині пропонується прослухати короткий ліричний твір (вірш, пісенька, поетичний уривок), який передає певний настрій – радість, сум, захоплення природою, любов до рідних тощо. Наприклад: вірші Н.Забіли, Г.Бойка, Л.Костенко, О.Олеся, А.Костецького тощо.

Педагог заохочує дитину вслухатися в емоційну палітру твору – інтонацію, ритм, образи.

Під час слухання педагог спостерігає за зовнішніми проявами емоцій: зміни в міміці, виразі очей, тілі; озвучування емоційних реакцій («Ой, яка гарна квіточка!», «Мені сумно...»).

Після прослуховування дитині пропонуються запитання для виявлення внутрішнього емоційного відгуку: «Який настрій був у цього вірша?», «Що тобі найбільше сподобалося?», «Як ти себе почував(-ла), коли слухав(-ла)?», «Яким ти уявив(-ла) героїв/природу у вірші?».

Високий рівень – дитина уважно слухає, проявляє яскраві емоції (захоплення, смуток, радість), коментує твір, активно ділиться враженнями, образно описує почуття.

Середній рівень – емоційні реакції помірні, дитина відповідає на запитання, розуміє настрій твору, але проявляє слабку емоційну включеність.

Низький рівень - емоційні прояви під час слухання відсутні або не відповідають змісту твору; дитина не виражає емоційного ставлення, відповіді поверхневі.

Таблиця 6.

Результати діагностичного завдання 3 «Розуміння ліричного твору» (констатувальний етап)

Рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Експериментальна група	8 (40%)	9 (45%)	3 (15%)
Контрольна група	7 (35%)	13 (65%)	0 (0%)

Низький рівень розвитку здатності активно та емоційно відгукуватися на ліричний твір, визначати переживання, настрої дитини, було визначено в експериментальній групі у 8 дітей (40%) та в контрольній групі у 7 дітей (35%). Дітям важко емоційно відгукуватися й активно сприйняти та зрозуміти ліричний твір.

Середній рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на ліричний твір, визначати переживання, настрої дитини визначено в 9 дітей (45%) в експериментальній групі, у 13 дітей (65%) у контрольній групі. Після прослуховування вірша та додаткових запитань педагога діти називали свої відчуття, не вникаючи в настрої та переживання героя.

Високий рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на ліричний твір, визначати переживання, настрої дитини визначено в 3 дитини (15%) в експериментальній групі, у контрольній групі – у жодної дитини (0%).

Діагностичне завдання 4 «Вивчення емоційної поведінки дітей під час сприйняття літературних творів».

Критерій: емоційна поведінка дітей під час сприйняття творів художньої літератури.

Показники: емоційне входження в сюжет, співпереживання героям, емоційна оцінка подій.

Мета завдання: з'ясувати, як діти емоційно реагують на художні тексти під час їх сприйняття: чи виявляють зацікавленість сюжетом, чи співпереживають персонажам, як оцінюють події та вчинки героїв.

Дитині читається літературний твір із чіткою сюжетною лінією та виразними персонажами (наприклад, народна казка, авторське оповідання, байка тощо).

Педагог під час читання спостерігає за поведінковими проявами: чи дитина емоційно реагує (жести, міміка, коментарі, рухи тіла); чи змінюється її стан під впливом зміни подій у творі; чи проявляється співпереживання героям.

Після читання педагог ставить дитині відкриті запитання для аналізу емоційної оцінки: «Що в цій історії було хорошого чи поганого?», «Як ти думаєш, чому герой так вчинив?», «Як би ти вчинив(-ла) на його місці?», «Чи було тобі шкода когось? Радісно за когось?», «Що тебе засмутило/зрадувало в цій історії?».

Високий рівень – дитина повністю занурена в сюжет, активно реагує під час слухання (захоплення, співчуття, обурення тощо), щиро співпереживає героям, емоційно оцінює події.

Середній рівень – дитина уважно слухає, але емоційні прояви помірні або вибіркові; відповідає на запитання, дає загальні оцінки без глибокого емоційного занурення.

Низький рівень – емоційне входження в сюжет слабке або відсутнє, реакції стримані або байдужі, дитина не проявляє співпереживання, оцінки подій формальні або відсутні.

Таблиця 7.

**Результати діагностичного завдання 4 «Вивчення емоційної поведінки дітей під час сприйняття літературних творів»
(констатувальний етап)**

Рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Експериментальна група	5 (25%)	10 (50%)	5 (25%)
Контрольна група	2 (10%)	9 (45%)	9 (45%)

Виходячи з аналізу, ми можемо спостерігати низький рівень розвитку вміння емоційного реагування дітей під час слухання творів художньої літератури, що був діагностований в експериментальній групі в 5 дітей (25%), у контрольній групі в 2 дітей (10%).

Діагностика засвідчила, що середній рівень розвитку вміння емоційного реагування дітей під час слухання творів художньої літератури

було виявлено в 10 дітей (50%) в експериментальній групі та в 9 дітей (45%) у контрольній групі.

Високий рівень розвитку вміння емоційного реагування дітей під час слухання творів художньої літератури ми можемо спостерігати в експериментальній групі в 5 дітей (25%), у 9 дітей (45%) у контрольній групі.

Кількісні результати дослідження, на основі аналізу даних рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку на констатувальному етапі після проведення чотирьох діагностичних методик, подано на рисунку 1.

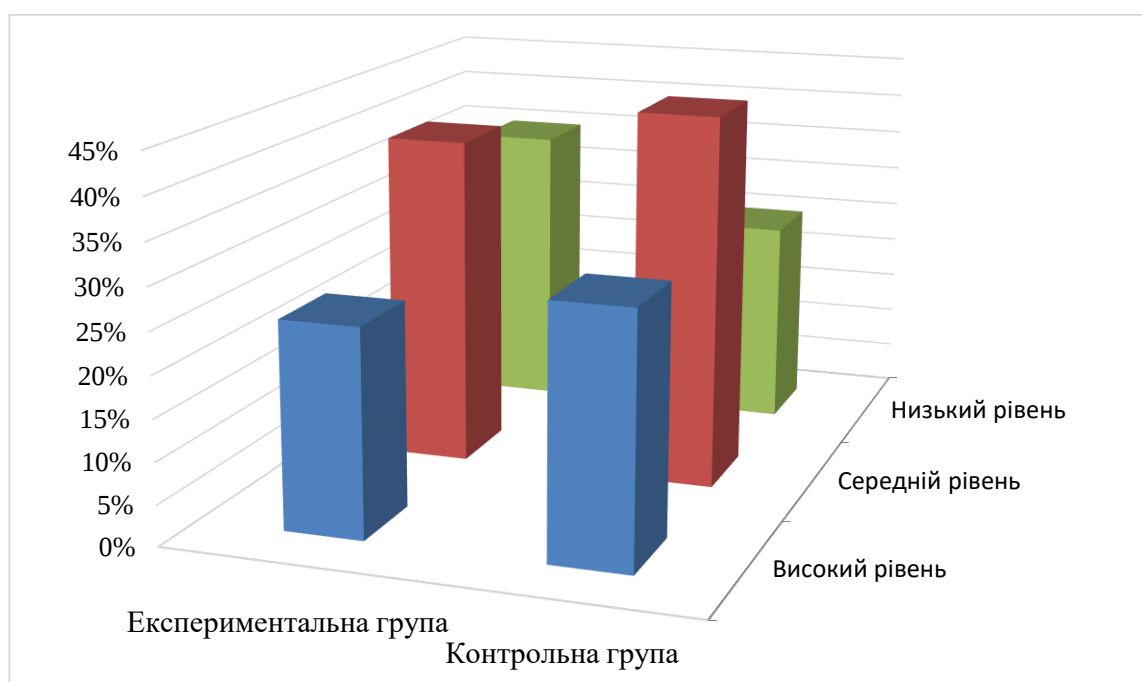

Рис 1. Рівень розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури (констатувальний етап)

Низький рівень розвитку естетичних переживань у процесі сприйняття художньої літератури ми бачимо в 7 дітей (35%) з експериментальної групи та 5 дітей (25%) з контрольної групи. Ці діти майже завжди відсторонені від заняття, часто вагаються у відповідях, потребуючи допомоги педагога, відволікаються від сприйняття твору, демонструючи свою незацікавленість у даному виді роботи, навіть тоді, коли педагог змінює тембр голосу, ритм,

застосовуючи емоційно-образну виразність мовлення. Вони не завжди можуть зрозуміти мімічні дії навіть за допомогою педагога; не завжди можуть визначити ситуацію та емоції людей. Не можуть припустити виходу із ситуації або зовсім її не сприймають. Кажуть навмання, що було в даному творі, називають героїв яких не було в творі.

Дані результату експерименту засвідчили, що середній рівень розвитку естетичних переживань у процесі сприйняття художньої літератури було визначено у 8 дітей (40%) з експериментальної групи та 9 дітей (45%) з контрольної групи. Діти демонструють розуміння літературного твору і завжди розуміють, про що йдеться, але тільки дії персонажів та ігнорують їхнє внутрішнє життя, не розуміючи глибинного сенсу твору. Пояснюють мотиви вчинків, концентруючись здебільшого на поведінці персонажів і не вникаючи в тонкощі переживань. Відповідають на запитання, але не дають розгорнутих відповідей про настрої, що виникають під час прослуховування твору. Оцінюють події, емоційно реагують на вчинки героїв, але не завжди виявляють бажання ділитися враженнями зі своїми товаришами. Емоційно реагує на деякі моменти: переживання, співчуття, здивування, розчарування, радість, захоплення. Події у творі оцінюють не завжди точно.

Високий рівень розвитку естетичних переживань у процесі сприйняття художньої літератури було визначено у 5 дітей (25%) з експериментальної групи та 6 дітей (30%) з контрольної групи. Дошкільнята правильно розуміють зміст тексту. Вони товариські та висловлюють бажання поділитися враженнями з сусідом, своїми переживаннями. Діти розуміють основні зв'язки всередині тексту та через підтекст, мотиви вчинків і переживань персонажів. Можуть дати чіткий і докладний переказ твору з розумінням його змісту. Вони розкривають повноту всього образу у творі, емоційно реагують на моменти: переживання, співчуття, здивування, розчарування, радість, захоплення. Діти виявляють до героїв казки співпереживання засмучення, радість, здивування. Також вони описують свої почуття, емоції та настрої, які виникли після прослуханого твору.

Виходячи з цих результатів, можна зробити висновок, що діти передшкільного віку потребують спеціально організованої роботи з підвищення рівня естетичного розвитку під час сприйняття художньої літератури.

2.2. Зміст та організація роботи з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури

На основі результатів діагностичного дослідження, виходячи з мети, завдань констатувального експерименту, нами було сформульовано мету формувального експерименту: розробити зміст і організувати роботу з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури.

Ми припустили, що розвиток естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури буде успішним, якщо: складено комплекс тематичних занять з ознайомлення з художніми творами, зміст яких викликає в дітей емоційний відгук відповідно до показників естетичних переживань; організовано спільну діяльність педагога і дітей щодо реалізації змісту тематичних занять з використанням прийомів активізації естетичних переживань дітей у процесі сприйняття художньої літератури; організовано взаємодію з батьками щодо розвитку естетичних переживань дітей у процесі сприйняття художньої літератури.

Виходячи з гіпотези, на першому етапі нашої формувальної роботи нами було складено комплекс тематичних занять з ознайомлення з художніми творами, зміст яких викликає в дітей емоційний відгук відповідно до показників естетичних переживань: «Великі фольклорні жанри та настрої, почуття, характер героїв», «Бувальщина та емоції», «Ми відповідаємо за тих, кого приручили», «Краса слова і природа», «Доброта і співчуття на сторінках казок», «Ожила історія».

На другому етапі ми розробили зміст 7 занять, які були спрямовані на розвиток естетичних переживань дітей передшкільного віку за допомогою художньої літератури.

Далі ми добирали літературні твори, які потім ми використовували безпосередньо на заняттях із дітьми, згідно з такими вимогами: літературні твори мають відповідати віку дітей; література має бути різного жанру; художня література має нести пізнавальну, моральну, естетичну функції; сюжет літературного твору має бути зрозумілим, захопливим, емоційним.

Ось приклад комплексу тематичних занять з ознайомлення з художніми творами, зміст яких сприяє розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку. Комплекс розроблено відповідно до показників естетичних переживань: емоційне входження у художній образ, співпереживання героям, емоційна оцінка подій.

Комплекс тематичних занять «Світ емоцій у художньому слові».

Мета: сприяти формуванню емоційного відгуку в дітей на основі художніх творів через розвиток естетичних переживань, емпатії, морально-етичного мислення.

Заняття 1. «Як серце підказує».

Твір: В. Сухомлинський «Серце віддаю дітям» (оповідання «Який слід повинна залишати людина на землі?»).

Завдання: викликати в дітей емоційний відгук на добрі вчинки; сприяти розумінню морального сенсу твору; розвивати уміння співпереживати персонажам.

Методи: читання, бесіда за змістом, емоційне малювання «Моє добре серце».

Заняття 2. «Казка про щастя».

Твір: Українська народна казка «Про правду і кривду».

Завдання: формувати розуміння цінності правди, справедливості; стимулювати емоційне ставлення до героїв, розвивати вміння оцінювати вчинки з етичної точки зору.

Методи: інсценізація, рольові ігри, малювання емоцій героїв.

Заняття 3. «Коли оживає природа».

Твір: Олександр Олесь «Весна прийшла» (поезія).

Завдання: розвивати емоційне сприйняття краси природи, формувати естетичне ставлення до світу, спонукати до художньої творчості.

Методи: слухання музики, читання вірша, малювання за мотивами.

Заняття 4. «Про дружбу і допомогу».

Твір: Г.Бойко «Хлопчик і собака».

Завдання: викликати співпереживання до персонажів, формувати розуміння важливості доброти, чуйності, розвивати емоційне входження в сюжет.

Методи: обговорення ситуацій, казкотерапія, емоційне ліплення.

Заняття 5. «Світло маминої любові».

Твір: Н.Забіла «Маму люблю».

Завдання: розвивати глибоке емоційне ставлення до рідних, виховувати любов, вдячність до мами, формувати естетичну чутливість до образу матері.

Методи: читання з емоційними паузами, створення «Книги мами», аплікація «Серце для мами».

Форми підсумкового закріплення: виставка дитячих робіт «Мої емоції у світі казок»; тематичне свято «Казка в моєму серці»; міні-фестиваль декламації та інсценізацій.

Комплекс тематичних занять «Емоційний світ художнього твору».

1. «Великі фольклорні жанри та настрої, почуття, характер героїв».

Твір: Українська народна казка «Кривенька качечка», легенда «Про дівчину, яка стала зорею».

Завдання: ознайомити з особливостями фольклору як емоційно-змістовного виду творчості, розвивати здатність співпереживати героям, відчувати настрій твору, виховувати доброту, повагу до народної мудрості.

Методи: інсценізація, ігрове емоційне переказування, створення колективної ілюстрації.

2. «Бувальщина та емоції».

Твір: Василь Сухомлинський «Як Павлик став хоробрим», «Сліпий хлопчик»

Завдання: навчати емоційного розуміння правдивих оповідань, сприяти формуванню морально-етичних оцінок, розвивати вміння аналізувати вчинки героїв через емоційну призму.

Методи: бесіда «Що відчував герой?», малювання образів-емоцій, драматизація.

3. «Ми відповідаємо за тих, кого приручили».

Твір: уривок з «Маленького принца» А. де Сент-Екзюпері, оповідання «Кошеня на дорозі»

Завдання: виховувати почуття відповідальності за приручених тварин, розвивати здатність до емпатії та турботи, вчити цінувати дружбу, довіру, доброту.

Методи: обговорення, «емоційне дерево» (діти прикріплюють листочки з емоціями героїв), колективна аплікація «Я і мій друг».

4. «Краса слова і природа»

Твір: Олександр Олесь «Вже весна», Наталя Забіла «Ластівки», Марійка Підгірянка «Весняночка»

Завдання: формувати естетичне сприйняття природи через художнє слово, розвивати уяву, емоційне відчуття краси навколишнього світу, виховувати любов до природи.

Методи: читання з музичним супроводом, малювання настрою вірша, емоційне вираження в рухах (пластична імпровізація).

5. «Доброта і співчуття на сторінках казок»

Твір: Казка Ганса Крістіана Андерсена «Дівчинка із сірниками», українська народна казка «Пан Коцький»

Завдання: розвивати здатність співчувати персонажам, формувати уявлення про добро і зло через художні образи, виховувати чуйність, милосердя, бажання допомагати.

Методи: казкотерапія, заповнення «Сердечка добрих вчинків», рольова гра «Допоможи героєві».

6. «Ожила історія»

Твір: Літературна бувальщина або оповідання з минулого (наприклад, з дитячого життя Т.Шевченка або Лесі Українки, твори Оксани Іваненко)

Завдання: ознайомити дітей з історичними образами, які викликають емоційний відгук, виховувати патріотичні почуття, гордість за українських діячів, розвивати емоційно-моральне ставлення до подій минулого.

Методи: емоційний переказ, складання колективного коміксу «Як це було», гра «Повернись у той час».

Форми підсумкового узагальнення: творча майстерня «Сторінками добрих емоцій», театралізований ранок «Казка серця», експрес-виставка «Емоції на папері»

Змісту 7 тематичних занять, спрямованих на розвиток естетичних переживань дітей передшкільного віку засобами художньої літератури. Усі заняття сприяють розвитку: емоційного входження у художній образ, співпереживання героям, емоційної оцінки подій, морально-естетичних суджень.

Конспект заняття тема: «Казка про доброту»

Художній твір: Українська народна казка «Пан Коцький»

Мета заняття: формувати у дітей вміння емоційно оцінювати вчинки героїв, розвивати співпереживання, здатність розрізняти добрі й недобрі вчинки, виховувати доброту, взаємоповагу, толерантне ставлення до інших, ознайомити з гумором і перебільшенням як засобами фольклорної казки.

Освітні завдання: збагачувати словник дітей словами: «доброта», «відвага», «повага», «лукавство», розвивати діалогічне мовлення; навчити розпізнавати характер і поведінку персонажів через вчинки; формувати навички емпатії, емоційного входження у сюжет.

Матеріали та обладнання: ілюстрації до казки «Пан Коцький», театралізовані маски або фігурки героїв (Кіт, Лисиця, Вовк, Ведмідь тощо),

аркуші, олівці, фломастери, сердечка з написами: «доброта», «повага», «лукавство», «хитрість»

Хід заняття:

1. Організаційний момент (2-3 хв): вітання, створення емоційного кола:

Питання-зачин: «Чи доводилося вам допомагати комусь? Як це було?», «А як ви розумієте, що означає бути добрим?»

2. Вступ до теми (2 хв): педагог розповідає: «Сьогодні ми познайомимося з дуже цікавою українською казкою, у якій звичайний кіт став героєм. А як ви думаєте, чи може кіт бути хоробрим? А розумним?»

3. Читання казки з елементами обговорення (10-12 хв): казка читається з паузами для уточнення й емоційного обговорення:

Зупинка 1: «Чому лисиця вирішила взяти до себе кота? Що вона вигадала? Як ви це оцінюєте?»

Зупинка 2: «Як поводитись лісові звірі? Чому вони злякались Пана Коцького?»

Зупинка 3: «Як би ви поводитись на місці звірів? Як би ви почувались на місці Пана Коцького?»

Педагог допомагає дітям емоційно відчувати перебіг подій, смішні ситуації, перебільшення.

4. Емоційна гра «Як би я вчинив на місці героя?» (5 хв). Дітям пропонується обрати героя казки (Кіт, Лисиця, Ведмідь, Вовк) і коротко відповісти: «Що б я зробив, якби був Паном Коцьким? Як би я вчинив на місці Лисиці? Чи хотів би я мати такого друга, як Кіт?»

5. Творче завдання (7-8 хв): Ілюстрація улюбленого моменту казки: «Діти малюють, яка частина казки їм найбільше сподобалася. Кожен коротко розповідає, кого зобразив і чому саме цей момент».

6. Підсумок заняття (2-3 хв). Рефлексія: «Чого нас навчила казка? Які риси характеру вам сподобались? Чи завжди правда – така, як здається на перший погляд?»

Діти прикріплюють сердечка зі словами «доброта», «взаємоповага», «хитрість» до персонажів, яким вони їх приписують.

Очікуваний результат: діти виявляють емоційний інтерес до казки, розуміють гумор і перебільшення, оцінюють вчинки героїв; виявляють співпереживання, роблять моральні висновки; вміють відтворити емоційно насичену розповідь та творчо осмислюють зміст твору.

Заняття 2. «Краса природи в слові і серці»

Художній твір: Олександр Олесь «Вже весна», Наталя Забіла «Ластівки»

Мета: формувати естетичне сприйняття природи через поетичне слово, викликати у дітей емоції захоплення, радості, ніжності, мовлення, уяву, емоційну сферу, творчу активність.

Обладнання й матеріали: тексти віршів: О.Олесь «Вже весна», Н.Забіла «Ластівки»; аудіозапис природних звуків (струмів води, спів пташок) або весняна музика; папір формату А3, фарби (акварель/гуаш), пензлі, вода, серветки; демонстраційні ілюстрації весни (квіти, пташки, бруньки на деревах).

Організаційний момент: привітання в колі, невеличка гімнастика «Пташка прилетіла – розпустила крила» (розведення рук у сторони, похрускування пальцями, як крильми).

2. Мотивація, налаштування.

Вихователь пропонує закрити очі й прислухатися до аудіозапису весняних звуків.

Питання: «Що ви почули? Які почуття в вас виникають?».

3. Виразне читання. Читання вірша О.Олесь «Вже весна» з музичним супроводом (тихо грає мелодія чи звук струмка). Демонстрація ілюстрацій до рядків (на екрані/роздаткові картки). Після читання – обмін враженнями: «Що вам найбільше сподобалося? Який образ у вірші вам запам'ятався?».

4. Робота з другим твором. Читання вірша Н.Забіли «Ластівки».

Під час читання діти імітують політ ластівки: руками «розмахують крильми». Обговорення: «Як ви думаєте, чому поетка вибрала саме ластівок?».

5. Творче завдання «Мій настрій весни». Діти малюють фарбами свій настрій від весни: квіти, пташок, бруньки, яскраві кольори. Вихователь підходить до кожного, запитує: «Яке відчуття ти передав у малюнку? Чому саме цей колір?».

6. Емоційна розповідь «Якби я був весною...». Кожне бажане дитя у двох-трьох реченнях розповідає, ким би воно стало навесні (сонечко, пролісок, струмок тощо) й що б робило.

7. Підсумок і прощання. Підсумовування: «Сьогодні ми слухали вірші, малювали весну й уявляли себе її частиною. Які емоції ви відчували?». Прощальне коло: діти називають одне слово, яке асоціюється у них з весною.

Очікувані результати: діти емоційно відгукнулися на поетичне слово, відчули красу природи; виразно виконали рухи-підтримку тексту, передали свій настрій через малюнок; навчилися висловлювати власні почуття й думки.

Рекомендації педагогу. За потреби адаптувати рівень складності запитань до групи. Заохочувати кожну дитину: хвала, схвалення, зацікавлені питання. Підготувати підсилювачі уваги: яскраві предмети-асоціації (штучні квіти, моделі пташок).

Заняття 3. «Ми відповідаємо за тих, кого приручили».

Художній твір: А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц» (уривок про лисицю).

Мета: розвивати емоційно-моральну сферу дітей – вміння співпереживати, піклуватися про інших, бути відповідальними; формувати усвідомлення цінності дружби та стосунків; ознайомити дітей з художнім уривком з твору А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц», вчити розуміти підтекст, мораль оповіді.

Форми і методи роботи: виразне читання уривка з коментарем, бесіда-обговорення, створення аплікації «Мій друг», вправи на розвиток емпатії.

Обладнання: ілюстрації до казки; текст уривка (адаптований); шаблони для аплікації, кольоровий папір, клей, ножиці; зображення тварин або друзів (допоміжний матеріал); м'яка іграшка (лисичка або маленький принц як герой заняття).

Хід заняття:

1. Організаційний момент. Привітання в колі. Настрій дня: діти показують жестом або мімікою свій настрій.

2. Вступна частина. Бесіда: «Хто такий друг?» – обговорення з дітьми, хто для них є другом, як ми піклуємося про друзів.

3. Основна частина. Виразне читання уривка з твору: «Коротке введення в контекст (хто такий Маленький принц і Лисиця), читання уривка з поясненнями окремих слів».

4. Обговорення змісту. Бесіда за змістом: «Чому лисиця сказала: «Ми відповідаємо за тих, кого приручили?»»; «Як ви розумієте ці слова?»»; «Кого ми «приручаємо» у своєму житті?»»; «Як ми показуємо свою турботу про друзів чи домашніх улюбленців?»».

5. Творча діяльність. Аплікація «Мій друг»: «Діти створюють образ свого друга (людина, тварина, вигаданий персонаж)»; «Під час виконання – індивідуальні розповіді: хто цей друг і як дитина з ним дружить».

6. Узагальнення, рефлексія. Підсумкова розмова: «Що сьогодні ви зрозуміли про дружбу?»»; «Кого б ви хотіли приручити і як би ви про нього піклувалися?»».

Гра «Теплі слова другу» – кожна дитина передає уявному або справжньому другові «сердечко» з побажанням.

Очікуваний результат: діти виявляють здатність до емпатії, розуміють суть морального вислову «Ми відповідаємо за тих, кого приручили»; вміють виражати свої почуття до друзів у словах та творчих роботах; демонструють позитивне емоційне ставлення до інших, готовність до турботи, підтримки.

Поради педагогу: заохочуйте щирість у відповідях – не виправляйте дітей, а скеровуйте м'яко до правильного висновку; уникайте складних філософських понять – пояснюйте на прикладах із дитячого життя; використовуйте рольову гру з лялькою або іграшкою для створення емоційного відгуку.

Заняття 4. «Світло маминої любові».

Художній твір: Наталя Забіла «Маму люблю»

Мета: розвивати естетичні почуття ніжності, любові, вдячності до матері, виховувати емоційно-моральне ставлення до близьких, особливо до мам, стимулювати творче самовираження у словах, жестах, образотворчих формах.

Матеріали: текст вірша Наталі Забіли «Маму люблю», серця з паперу, фломастери, кольоровий папір, заготовки сторінок для «Книги про мою маму» (формат А4), музичний супровід (спокійна лірична музика).

Форми роботи: виразне читання вірша, емоційна гра «Обійми як у вірші», створення колективної «Книги про мою маму»

Хід заняття:

1. Організаційний момент (2-3 хвилини). Привітання. Створення доброзичливої атмосфери. Психологічна хвилинка: діти стають у коло, кладуть руку на серце й мовчки передають «тепло своїх сердець мамі».

2. Мотивація (бесіда) (4-5 хвилин). Вихователь запитує: «Кого ви найбільше любите? Як ви показуєте свою любов до мам? Чому мама – найважливіша людина у житті?».

Підсумок: Любов до мам – це найтепліше, найсвітліше почуття.

3. Виразне читання вірша Наталі Забіли «Маму люблю» (5 хвилин)

Перед читанням – коротке знайомство з поетесою. Виразне читання вихователем з паузами для емоційного сприйняття. Повторне читання з дітьми (рядки хором або по черзі).

4. Обговорення змісту вірша (5-7 хвилин). Запитання: «Що відчуває дівчинка/хлопчик у вірші? Як ви думаєте, чому вона/він так сильно любить маму? Що ви хочете сказати своїй мамі після цього вірша?».

5. Емоційна гра «Обійми як у вірші» (5 хвилин). Діти стають парами, обіймають один одного, передаючи тепло як для мами.

Потім кожна дитина має змогу «обійняти маму в уяві» – обійняти себе і промовити: «Мамо, я тебе люблю!».

6. Творча робота: Створення «Книги про мою маму» (10-12 хвилин). Діти отримують сторінку, на якій малюють свою маму, підписують фразою: «Моя мама – найкраща, бо...».

Дорослий допомагає підписати словами дітей.

Після заняття сторінки зшиваються в одну велику книгу – «Книга про мою маму».

7. Підсумок заняття. Рефлексія (2-3 хвилини). «Що сьогодні вам сподобалося найбільше? Що б ви хотіли сказати своїй мамі, коли прийдете додому?».

Очікуваний результат: діти емоційно переживають почуття любові до мами, відгукуються на художній образ матері.

Утверджуються позитивні емоції: радість, ніжність, вдячність.

Зміцнюється зв'язок «дитина – мама» через мистецтво слова і творчість.

Заняття 5. «Казка про справедливість». Художній твір: Українська народна казка «Про правду і кривду».

Мета: формувати в дітей морально-етичні уявлення: справедливість, добро, правда, розвивати емоційний інтелект: уміння розпізнавати та називати почуття персонажів і власні емоції, сприяти розвитку етичного мислення, навичок моральної оцінки вчинків героїв.

Форми роботи: виразне читання казки / інсценізація уривку; емоційне обговорення: «Що відчували герої?»; робота з емоційними картками.

Матеріали: текст казки «Про правду і кривду», маски/атрибути для інсценізації (на вибір), емоційні картки (зображення: радість, страх, злість, здивування, сум, гордість, обурення), магнітна дошка або фліпчарт.

Хід заняття:

1. Організаційний момент (2-3 хвилини).

Привітання, налаштування на доброзичливу атмосферу.

Гра «Світло справедливості»: діти передають у колі уявну кульку – символ справедливості – й бажають добра один одному.

2. Мотиваційна бесіда (3-4 хвилини). Запитання: «Що таке правда?»; «А що таке кривда?»; «Чи завжди добро перемагає зло?»

3. Виразне читання або інсценізація казки (10 хвилин). Вихователь читає або розігрується уривок із казки «Про правду і кривду» з дітьми-учасниками. Просте інсценування з мінімальними репліками, жестами, мімікою.

4. Емоційне обговорення казки (7-8 хвилин). Запитання до дітей: «Як ви думаєте, що відчув герой, коли з ним несправедливо вчинили?»; «А коли правда перемогла – як ви думаєте, що він відчував?»; «Які вчинки були добрі, а які – злі?»

5. Робота з емоційними картками (5 хвилин). Діти отримують набір карток з емоціями. Вихователь зачитує короткі ситуації з казки, діти обирають відповідну картку: «Що відчув герой, коли його обдурили?» (обурення, сум); «Що відчув герой, коли правда перемогла?» (радість, гордість); «А що ви самі відчували?» (діти показують власну емоцію).

6. Узагальнення (2-3 хвилини). «Хто переміг у казці?», «Чому важливо говорити правду?», «Як чинити, коли бачиш несправедливість?».

7. Рефлексія. Підсумкова вправа «Казковий промінчик» (2-3 хвилини). Діти стають у коло. Передають промінчик справедливості (стрічку/паличку) і говорять: «Я обираю правду, тому що...»; «Я завжди чиню справедливо, коли...».

Очікуваний результат: діти розпізнають добро і зло у художньому тексті, виявляють емоції: гнів, обурення, симпатію, формують чіткі моральні судження щодо поведінки персонажів і в реальних ситуаціях.

Конспект заняття №6: «Хлопчик і хоробрість». Художній твір: В.Сухомлинський «Як Павлик став хоробрим».

Мета: сприяти формуванню у дітей уявлень про внутрішню силу, моральну хоробрість, здатність долати страх, розвивати уміння емоційно відгукуватися на вчинки героїв, виявляти співпереживання, формувати навички мовленнєвої активності через висловлення власної думки, стимулювати дітей до рефлексії над власними вчинками, виховувати бажання підтримувати інших.

Матеріали: ілюстрації до твору або символічне зображення хоробрості (щит, серце тощо); картки для гри; альбоми, кольорові олівці, фарби або фломастери

1. Вступна частина (3-5 хв). Привітання, налаштування на заняття.

Бесіда: «Як ви розумієте слово «хоробрість»?»; «Кого можна назвати хороброю людиною?»; «Чи завжди хоробрість – це про силу?».

2. Основна частина.

а) Слухання твору з обговоренням (10 хв). Читання оповідання В.Сухомлинського «Як Павлик став хоробрим».

Обговорення за питаннями: «Чого боявся Павлик?»; «Що допомогло йому подолати страх?»; «Як ви думаєте, чому його вчинок був хоробрим?»; «А як би ви себе повели на місці Павлика?»; «Чому іноді потрібно бути сміливим не лише для себе, а й заради інших?».

б) Мовленнєва гра «Я був би як Павлик, якби...» (5-7 хв). Діти по черзі закінчують речення: «Я був би як Павлик, якби... (приклад: побачив, що хтось загубився, і допоміг знайти дорогу)».

в) Творче завдання «Мій хоробрий вчинок» (7-10 хв). Діти малюють ситуацію, в якій вони проявили хоробрість, або хотіли б її проявити.

За бажанням – короткий опис свого малюнка.

Підсумок заняття (2–3 хв). Узагальнення: що таке хоробрість, чим вона важлива в житті. Підкреслення, що справжня хоробрість – це не лише захищати, а й підтримувати, не боятися виявити доброту.

Подяка за участь і добрі думки.

Очікуваний результат: діти емоційно співпереживають героєві, розуміють суть моральної хоробрості; уміють ділитися прикладами сміливих учинків; виявляють емпатію та бажання допомагати іншим у складних ситуаціях.

Конспект заняття №7: «Ожила історія». Художній твір: Оксана Іваненко «Тарас у наймах» (скорочено) або адаптована бувальщина про дитинство Лесі Українки.

Мета заняття: викликати емоційний інтерес до видатних особистостей української культури; формувати глибокі переживання за долю дітей-героїв у складних життєвих умовах; розвивати емпатію, повагу до національного минулого; виховувати інтерес до історії через образи конкретних людей; стимулювати творчу діяльність через образотворче мистецтво.

Матеріали: ілюстрації або портрети Тараса Шевченка / Лесі Українки; символічні зображення з епізодів життя героїв (хатинка, книга, палітра, ручка, зошит); матеріали для колажу (журнали, клей, ножиці, папір); музичний супровід (спокійна українська інструментальна музика)

1. Вступна частина (3-5 хв). Привітання, створення позитивної атмосфери.

Запитання: «А чи знаєте ви, хто такий Тарас Шевченко / Леся Українка?»; «Як ви думаєте, чи легко бути великим поетом чи поетесою?»; «Педагог наголошує: великі люди колись були маленькими дітьми, мріяли, переживали труднощі, але не здавалися».

2. Основна частина

а) Розповідь педагога (10 хв)

Варіант 1: переказ у доступній формі оповідання О.Іваненко «Тарас у наймах» з акцентом на емоційну сторону: тяжка праця, мрія вчитися, любов до малювання.

Варіант 2: адаптована історія з життя Лесі Українки: хвороба, бажання вчитися, писати, грати на фортепіано, перші вірші.

Педагог використовує м'який голос, зміну інтонацій, візуальні образи.

б) Емоційний діалог «Що відчував Тарас/Леся?» (5-7 хв).

Обговорення з дітьми: «Як ви думаєте, що відчував Тарас, коли мусив іти у найми?»; «Чому він не покинув свою мрію?»; «Що переживала Леся, коли хворіла, але писала вірші?»; «А як би ви їм допомогли, якби могли?»

Розвиток емпатії та здатності до емоційного співпереживання.

в) Творча діяльність: Створення колажу «Сторінки з життя великої людини» (7-10 хв). Діти в парах або групах вирізають і наклеюють зображення/символи, пов'язані з життям Тараса або Лесі: книга, свічка, мальовані портрети, школа, природа тощо.

Коротке представлення роботи: «Це – сторінка, де Тарас малює», «А тут Леся з мамою читає книжку».

3. Підсумок заняття (2-3 хв). Узагальнення: «Що нового ви дізналися про Тараса або Лесю?»; «Чому важливо пам'ятати історії таких людей?»;

Наголошення: кожен із нас може бути хоробрим, добрим, старанним – як герої сьогоденної історії.

Очікуваний результат: діти емоційно вникають у історичний контекст, виявляють емпатію; вміють оцінювати вчинки дітей-героїв з моральної точки зору; проявляють повагу до національної культури, цікавляться видатними українцями.

Беруть участь у створенні творчого продукту – колажу.

Результати впровадження розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури при реалізації педагогічних умов: складено комплекс тематичних занять з ознайомлення з художніми творами, зміст яких викликає в дітей емоційний

відгук відповідно до показників естетичних переживань; організовано спільну діяльність педагога і дітей щодо реалізації змісту тематичних занять з використанням прийомів активізації естетичних переживань дітей у процесі сприйняття художньої літератури; організовано взаємодію з батьками щодо розвитку естетичних переживань дітей у процесі сприйняття художньої літератури.

Результати впровадження розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури за умов реалізації педагогічних умов засвідчили позитивну динаміку у формуванні емоційно-чуттєвого досвіду дітей. Було складено комплекс тематичних занять з ознайомлення з творами, зміст яких викликає емоційний відгук, зокрема: українська народна казка «Пан Коцький» – для формування уявлення про доброту та взаємоповагу; оповідання В.Сухомлинського «Як Павлик став хоробрим» – для розвитку почуття внутрішньої сили та співпереживання; уривок із твору А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц» (про Лисицю) – для усвідомлення цінності відповідальності та щирих стосунків.

Організовано спільну діяльність педагога й дітей, у межах якої використовувалися прийоми активізації естетичних переживань: емоційні діалоги, мовленнєві ігри (наприклад, «Я був би як герой, якби...»), малювання емоційних ілюстрацій до прочитаного, складання «колажів почуттів» та інсценування фрагментів творів. Наприклад, після читання казки «Про правду і кривду», діти обговорювали, що таке справедливість, і малювали ситуації, коли вони самі чинили справедливо.

Також було налагоджено взаємодію з батьками, які залучалися до читання художніх творів удома, участі в сімейних «вечорах літературних емоцій», створення сімейних книжечок із враженнями від прочитаного. Як приклад, у рамках роботи з родинами було запропоновано батькам читати дітям короткі оповідання В.Сухомлинського і разом складати «Дерево добрих учинків», записуючи й зображаючи реальні приклади з життя дитини.

Завдяки цим заходам у дітей помітно розвинулося вміння співпереживати героям, виражати власні емоції, давати емоційну оцінку вчинкам персонажів, а також зросла зацікавленість у сприйнятті художньої літератури як джерела моральних і естетичних переживань.

2.3. Оцінка динаміки рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури

Для контрольного експерименту ми визначили мету - виявлення динаміки розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури після проведення формувального експерименту. Діагностичні завдання на контрольному етапі застосували такі самі, що й на констатувальному етапі. Твори для цього експерименту ми підібрали інші.

Діагностичне завдання 1. Методика діагностики розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку (критерій: емоційне сприйняття та розуміння творів художньої літератури).

Мета діагностики: виявити рівень сформованості у дітей здатності емоційно сприймати художній текст, усвідомлювати його зміст, причинно-наслідкові зв'язки, а також морально-емоційну сторону образів.

Таблиця 8

Результати діагностичного завдання 1 «Особливості сприйняття та розуміння дітьми літературних творів» (контрольний етап)

Рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Експериментальна група	4 (20%)	12 (60%)	4 (20%)
Контрольна група	4 (20%)	13 (65%)	3 (15%)

На основі результатів діагностичного дослідження низький рівень розвитку вміння емоційного сприйняття та розуміння творів художньої літератури було визначено в експериментальній групі в 4 дитини (20%) і в 4 дітей (20%) у контрольній групі.

Аналіз засвідчив, що середній рівень розвитку вміння емоційного сприйняття і розуміння творів художньої літератури діагностовано в експериментальній групі у 12 дітей (60%) та 13 дітей (65%) у контрольній групі.

Високий рівень розвитку вміння емоційного сприйняття та розуміння творів художньої літератури ми бачимо в експериментальній групі в 4 дітей (20%) і в 3 дитини (15%) у контрольній групі.

Таким чином, можна зробити висновок, що в більшості дітей 6-7 років в експериментальній групі рівень розвитку вміння емоційно сприймати та розуміти твори художньої літератури перебуває в більшому випадку на високому та середньому рівнях, тоді як у дітей контрольної групи перебувають без зміни.

Діагностичне завдання 2 «Розуміння епічних творів».

Критерій: емоційно-образне переживання змісту творів художньої літератури.

Показник: активність переживання під час слухання епічних творів.

Мета завдання: визначити рівень емоційного залучення дитини в процесі сприймання епічного літературного твору, її здатність співпереживати персонажам, реагувати на події у творі відповідно до його змісту.

Високий рівень – дитина активно реагує під час слухання (жести, міміка, словесні репліки), виявляє глибоке співпереживання героям, висловлює емоційно забарвлені судження.

Середній рівень – спостерігається вибіркова емоційна реакція, дитина відповідає на запитання, але з незначним проявом емоцій, співпереживання поверхове.

Низький рівень – реакції під час слухання відсутні або мінімальні, емоційне ставлення до подій твору не виявлене, відповіді шаблонні або байдуже-нейтральні.

Таблиця 9

**Результати діагностичного завдання 2 «Розуміння епічного твору»
(контрольний етап)**

Рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Експериментальна група	3 (15%)	14 (70%)	3 (15%)
Контрольна група	4 (20%)	11 (55%)	5 (25%)

Низький рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на епічний твір, визначати переживання, настрої дитини діагностика визначила в 3 дитини (15%) в експериментальній групі та в 4 дітей (20%) у контрольній групі.

Діагностика засвідчила, що середній рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на епічний твір, визначати переживання, настрої дитини визначено в експериментальній групі в 14 дітей (70%), у контрольній групі – в 11 дітей (55%).

Високий рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на епічний твір, визначати переживання, настрої дитини, було виявлено в 3 дітей (15%) в експериментальній групі та в 5 дітей (25%) у контрольній групі.

Таким чином, можна зробити висновок, що рівень розвитку здатності активно та емоційно відгукуватися на епічний твір, визначати переживання, настрої у більшості дітей в експериментальній групі мають середні та високі показники. Це свідчить про ефективність упроваджених педагогічних умов і методик, спрямованих на розвиток емоційного сприйняття художнього твору. Діти виявляють здатність співпереживати персонажам, розпізнавати й називати емоційні стани героїв, адекватно реагувати на події в сюжеті. Такий

рівень сформованості емоційно-естетичного ставлення до літератури є важливою передумовою для подальшого морального та духовного розвитку дитини, формування в неї етичних орієнтирів та здатності до емпатії.

У контрольній групі результати дітей не змінилися.

Діагностичне завдання 3 «Розуміння ліричних творів».

Критерій: емоційно-образне переживання змісту творів художньої літератури.

Показник: активність переживання під час слухання ліричних творів.

Мета завдання: виявити здатність дитини до емоційного сприймання ліричних творів, уміння відгукуватися на їх емоційно-образний зміст, виявляти співпереживання, враження, настрої.

Таблиця 10.

Результати діагностичного завдання 3 «Розуміння ліричного твору» (контрольний етап)

Рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Експериментальна група	6 (30%)	10 (50%)	4 (20%)
Контрольна група	7 (35%)	13 (65%)	0 (0%)

Низький рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на ліричний твір, визначати переживання, настрої дитини визначено в експериментальній групі в 6 дітей (30%) і в контрольній групі в 7 дітей (35%).

Середній рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на ліричний твір, визначати переживання, настрої дитини, було виявлено в 10 дітей (50%) в експериментальній групі, у 13 дітей (65%) у контрольній групі.

Високий рівень розвитку здатності активно й емоційно відгукуватися на ліричний твір, визначати переживання, настрої дитини, було визначено в

експериментальній групі в 4 дітей (20%); у контрольній групі немає дітей із високим рівнем.

Таким чином, можна дійти висновку, що в більшості дітей 6-7 років в експериментальній групі рівень розвитку здатності активно та емоційно відгукуватися на ліричний твір, визначати переживання, настрої дитини, перебуває в більшості випадків на середньому та високому рівні.

Діагностичне завдання 4 «Вивчення емоційної поведінки дітей під час сприйняття літературних творів».

Критерій: емоційна поведінка дітей під час сприйняття творів художньої літератури.

Показники: емоційне входження в сюжет, співпереживання героям, емоційна оцінка подій.

Мета завдання: з'ясувати, як діти емоційно реагують на художні тексти під час їх сприйняття: чи виявляють зацікавленість сюжетом, чи співпереживають персонажам, як оцінюють події та вчинки героїв.

Таблиця 11.

Результати діагностичного завдання 4 «Вивчення емоційної поведінки дітей під час сприйняття літературних творів» (контрольний етап)

Рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Експериментальна група	2 (10%)	11 (55%)	7 (35%)
Контрольна група	2 (10%)	9 (45%)	9 (45%)

Низький рівень розвитку вміння емоційного реагування дітей під час слухання творів художньої літератури діагностика засвідчила в експериментальній групі у 2 дітей (10%) та у 2 дітей (10%) у контрольній групі.

Середній рівень розвитку вміння емоційного реагування дітей під час слухання творів художньої літератури визначено в експериментальній групі в 11 дітей (55%) і в 9 дітей (45%) у контрольній групі.

Високий рівень розвитку вміння емоційного реагування дітей під час слухання творів художньої літератури діагностика засвідчила в експериментальній групі в 7 дітей (35%) і в 9 дітей (45%) у контрольній групі.

Таким чином, можна зробити висновок, що рівень емоційної поведінки дітей під час слухання творів художньої літератури у більшості дітей експериментальної групи перебуває на високому та середньому рівні. На основі проведеної діагностики нами проаналізовано кількісні результати дослідження рівня розвитку естетичних переживань дітей 6-7 років у процесі сприйняття художньої літератури на контрольному етапі дослідження після проведення чотирьох діагностичних завдань, що подано на рисунку 2.

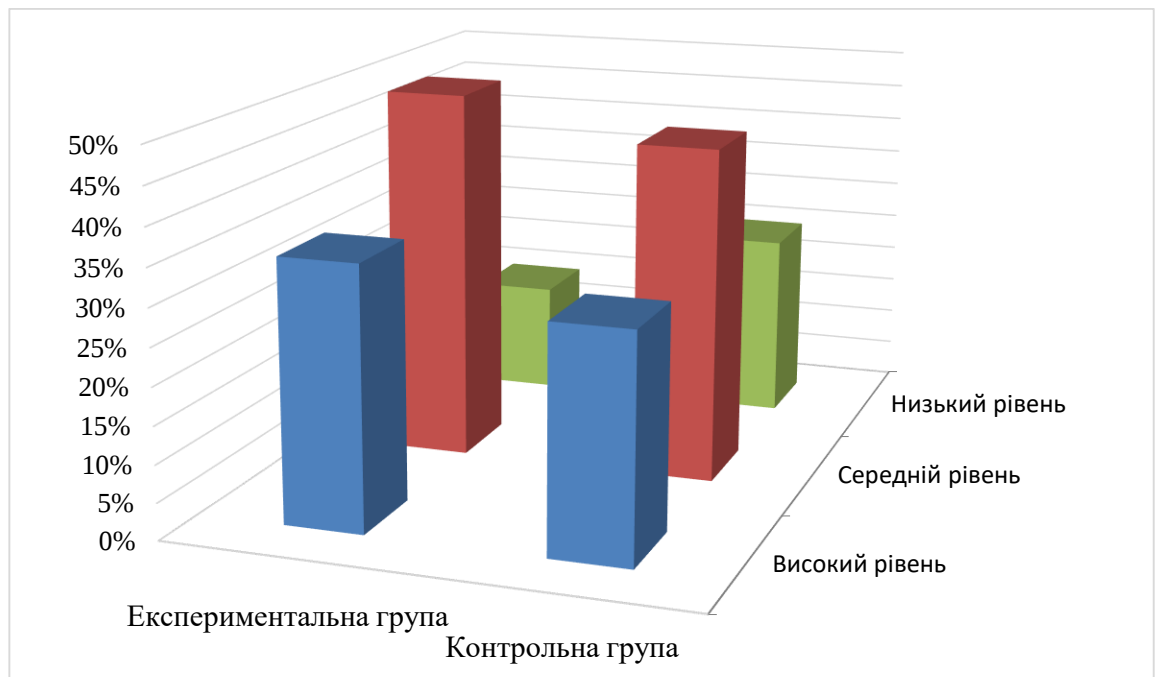

Рис 2. Рівень розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури (контрольний етап)

Аналіз даних, отриманих під час контрольного етапу експерименту, свідчить, що:

- низький рівень сформованості розвитку естетичних переживань дітей 6-7 років у процесі сприйняття художньої літератури був діагностований у 3 дітей (15%) в експериментальній групі та у 5 дітей (25%) у контрольній групі;

- середній рівень сформованості розвитку естетичних переживань дітей 6-7 років у процесі сприйняття художньої літератури був діагностований у 10 дітей (50%) в експериментальній групі та у 9 дітей (45%) у контрольній групі;

- високий рівень сформованості розвитку естетичних переживань дітей 6-7 років у процесі сприйняття художньої літератури був діагностований у 7 дітей (35%) в експериментальній групі та у 6 дітей (30%) у контрольній групі.

У результаті проведення контрольного етапу експериментального дослідження щодо виявлення рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури в експериментальній групі було виявлено таку динаміку: наявність дітей із низьким рівнем розвитку естетичних переживань знизилася на 20%, наявність дітей із середнім рівнем розвитку естетичних переживань збільшилася на 10%, наявність дітей із високим рівнем розвитку естетичних переживань збільшилася на 10%.

Результати дітей у контрольній групі не змінилися. За результатами дослідження ми побачили, що після проведення формувального етапу з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури, виявилось, що відбулися такі якісні зміни - діти навчилися: емоційно сприймати твори художньої літератури; розуміти зміст літературного тексту; розуміти вчинки героїв, їхні переживання, думки, почуття; емоційно розуміти та переживати зміст творів художньої літератури; активно переживати під час слухання епічних творів; активно

переживати під час слухання ліричних творів; емоційно входити в сюжет; співпереживати героям; давати емоційну оцінку подій.

Результати контрольного експерименту засвідчили, що реалізація розроблених нами тематичних завдань сприяла розвитку естетичних переживань дітей перешкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури, що доводить, що гіпотеза вірна, мету досягнуто, завдання вирішено.

ВИСНОВКИ

У дошкільній педагогіці читання художньої літератури посідає важливе місце, що пояснюється тим, що література є транслятором соціального досвіду, норм і цінностей суспільства. Прищеплюючи любов до книги, дитина пізнає навколишній світ і себе в ньому. Читання і сьогодні вважається одним з основних показників збереження національної культури, підтримання мовленнєвої культури, рідної мови. Воно має першорядне значення для освіти і виховання теперішнього і майбутнього покоління, становлення і розвитку особистості.

Проблема розвитку естетичних переживань у дітей дошкільного віку хвилювала дослідників і розуміли розвиток естетичних переживань у дітей дошкільного віку (В.Афоніна, І.Біла, А.Богущ, Р.Борщ, Н.Ваганова, А.Владимирова, С.Гаврилюк, Н.Домашенко, Т.Житнік, Т.Зіневич, Л.Клопова, Л.Костюхіна, О.Кривопуск, О.Листопад, В.Рогозіна, Т.Танько та ін.) і розуміли розвиток естетичних переживань дітей передшкільного віку, як одну з необхідних складових компонентів під час вивчення навколишнього світу (екологічного виховання, образотворчої діяльності, музики тощо).

Художні твори – це цілісна система, тому дітьми дошкільного віку деякі твори сприймаються важко. Усі її елементи співвідносяться між собою і виражають оригінальність авторського підходу, авторську оцінку явищ дійсності, що для дитини дошкільного віку важко, пов'язати, як зі специфікою і складністю літературного образу. Саме в дошкільному віці дитині необхідно допомогти відчувати, сприйняти літературу, а значить необхідно брати участь у розвитку естетичних переживань.

Ми припустили на початку нашого дослідження, що розвиток естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури можливий, якщо будуть виконані умови: складено комплекс тематичних занять з ознайомлення з художніми творами з високим рівнем емоційних проявів; визначено прийоми активізації показників

естетичних переживань дітей у процесі сприйняття художньої літератури; здійснюється включення батьків у роботу з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури.

Означений експеримент складався з констатувального, формувального та контрольного етапів. Відповідно до мети дослідження нами був проведений констатувальний експеримент, метою якого було: виявити рівень розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури.

Для діагностичного експерименту використовували методики вчених (Г.Беленька, Л.Болотова, Л.Бордюг, Г.Ватаманюк, В.Волкова, Н.Гавриш, М.Долматова, О.Дронова, О.Іваненко, А.Івершинь, Л.Калініна, Л.Клопова, С.Ладивір, О.Лізун, І.Онищенко, О.Рейпольська, В.Рогозіна, Л.Серилко, О.Соцька, С.Темченко, О.Тіхомірова, Т.Яценко та ін.) та визначили критерії і показники рівня розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку і визначили низку діагностичних методик, спрямованих на виявлення в дітей даного рівня розвитку.

Кількісні результати дослідження в експериментальній та контрольній групі були такі.

Наявність низького рівня розвитку естетичних переживань у процесі сприйняття художньої літератури відмічено в 3 дітей (15%) в експериментальній групі та в 5 дітей (25%) у контрольній групі, діти майже завжди відсторонені від заняття, часто не можуть дати відповідь, потребуючи допомоги педагога, відволікаються від сприйняття твору, демонструючи свою незацікавленість у даному виді роботи, навіть тоді, коли педагог змінює тембр голосу, ритм, застосовуючи емоційно-образну виразність мовлення. Вони не завжди можуть зрозуміти мімічні дії навіть за допомогою педагога; не завжди можуть визначити ситуацію та емоції людей. Не можуть припустити виходу із ситуації або зовсім її не сприймають. Кажуть навмання, що було в даному творі, називають героїв яких не було в творі.

Середній рівень розвитку естетичних переживань у процесі сприйняття художньої літератури відмічено в 10 дітей (50%) в експериментальній групі та в 9 дітей (45%) в контрольній групі. Діти демонструють розуміння літературного твору та завжди розуміють, про що йдеться, уточнюючи лише дії персонажів, пояснюють мотиви вчинків, концентруючись здебільшого на поведінці персонажів, не заглиблюючись у тонкощі переживань. Відповідають на запитання, але дають загальні та менш розгорнуті висловлювання про настрої, які відчують під час прослуховування твору. Оцінюють події, емоційно реагують на вчинки героїв, але не завжди виявляють бажання ділитися враженнями зі своїми товаришами. Емоційно реагує на деякі моменти: переживання, співчуття, здивування, розчарування, радість, захоплення. Події у творі оцінюють не завжди точно.

Високий рівень розвитку естетичних переживань у процесі сприйняття художньої літератури діагностика засвідчила з експериментальної групи у 7 дітей (35%) в експериментальній групі та у 6 дітей (30%) у контрольній групі. Ці діти демонструють правильне розуміння тексту. Вони товариські та висловлюють бажання поділитися враженнями з сусідом, своїми переживаннями. Розуміють основні зв'язки в тексті та вміють знаходити підтекст. Уміють розпізнавати мотиви вчинків і переживань персонажів. Можуть чітко і детально переказати текст, що демонструє розуміння задуму твору. Вони розкривають повноту всього образу в творі, описують переживання, які виникли в них під час сприйняття художнього твору. Діти виявляють до героїв казки співпереживання, засмучення, радість, здивування. Також вони описують свої почуття, емоції та настрої, які виникли після прослуханого твору.

Нами було визначено мету формувального експерименту: здійснити розвиток естетичних переживань дітей передшкільного віку у процесі сприйняття художньої літератури.

Формувальний експеримент здійснювався поетапно:

- складено комплекс тематичних занять з ознайомлення з художніми творами, зміст яких викликає в дітей емоційний відгук відповідно до показників естетичних переживань;

- організовано спільну діяльність педагога і дітей щодо реалізації змісту тематичних занять з використанням прийомів активізації естетичних переживань дітей у процесі сприйняття художньої літератури;

- організовано взаємодію з батьками щодо розвитку естетичних переживань дітей у процесі сприйняття художньої літератури.

У результаті проведених завдань на формувальному етапі підвищився рівень розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури експериментальної групи. Діти навчилися розуміти сенсу літературного тексту, розуміти суттєвих зв'язків у тексті, розуміти вчинки героїв, їхні переживання, думки, почуттів, активно переживати під час слухання епічних творів, знаходити переживання радості, смутку, захоплення в ліричному творі, співпереживати героям.

Ми визначили мету контрольного експерименту: виявлення динаміки розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури після проведення формувального експерименту. Результати контрольного експерименту засвідчили, що після формувального етапу кількість дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури за наявності дітей із низьким рівнем розвитку естетичних переживань знизилася на 20%, кількість дітей із середнім рівнем розвитку підвищилася на 10%, наявність дітей із високим рівнем розвитку естетичних переживань збільшилася на 10%. Результати дітей у контрольній групі не змінилися.

Отримані під час експерименту результати засвідчили, що після проведення формувальної роботи з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури відбулися такі зміни – діти навчилися: розуміти зміст літературного тексту, розуміти

вчинки героїв, їхні переживання, емоційно входять у сюжет, співпереживають героям.

Виходячи з результатів, отриманих на контрольному етапі дослідження, можна зробити висновок, що організація роботи з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури, виявилася успішною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афоніна В. О. Розвиток творчих здібностей дошкільників через український фольклор засобами гурткової роботи *Обдар. дитина*. 2012. № 5. С. 31–35.
2. Базовий компонент дошкільної освіти : [нормативний документ] / наук. кер. Т. О. Піроженко затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція)» № 33 від 12.01.2021. Київ, 2021. 37 с.
3. Березовська Л. І. Технології викладання фахових методик дошкільної освіти : навчальний посібник Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 264 с.
4. Беленька Г. Здатні малята про себе подбати. Поради батькам щодо формування навичок самообслуговування. *Дошкільне виховання*. 2021. № 10. С. 20-21.
5. Беленька Г. Які види праці організовувати в дитячому садку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2022. № 2. С. 28-30.
6. Бикова А. Самостійна дитина, або Як стати «лінивою мамою». Київ : Форс Україна, 2019. 272 с.
7. Біла І. М. Розвиток художнього сприймання у дошкільному віці *Практ. психологія та соц. робота*. 2014. № 1. С. 4-8.
8. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». 2-ге вид., зі змінами і допов. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.
9. Білоус П. Давньоукраїнська література і фольклор: проблема художнього коду *Слово і час*. №12. С. 29-35.
10. Богуш А. Методична робота в закладах дошкільної освіти : навч. посіб. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 200 с.
11. Богуш А. М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах. Київ : Слово, 2010. 304 с.

12. Богуш А. М., Грама Н. Г., Лучан Н. І. Розвиток особистості дитини дошкільного віку у різних видах діяльності. Одеса : Вид. Букаєв В. В., 2013. 236 с.
13. Болотова Л. П. Чари Петрівки : творчий проект художньо-естетичної спрямованості для дітей старшого дошкільного віку *Дошкільний навч. закл.* 2012. № 6. С. 29–43.
14. Большукіна А. Модель управління розвитком дошкільного закладу на адаптивних засадах *Імідж сучас. педагога.* 2013. № 7. С. 15–18.
15. Бордюг Л. В. Зима-чарівниця : заняття з художньо-естетичного розвитку в старшій групі *Дошкільний навч. закл.* 2014. № 12. С. 17–19.
16. Борщ Р. М., Самойлик Д. В. Радість творчості : програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець. 2013. 72 с.
17. Ваганова Н. А. Прояви творчого потенціалу дошкільників у процесі розуміння поезії *Актуальні проблеми психології* : [зб. наук. пр.] / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Житомир, 2007. Т. 12 : *Проблеми психології творчості та обдарованості*, вип. 2. С. 65–74.
18. Ваганова Н. А. Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці *Актуальні проблеми психології*: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ: Видавництво «Фенікс», 2012. Т. XII. *Психологія творчості*. Випуск 15. Частина I. С. 68–76.
19. Ватаманюк Г. Художня література як засіб формування духовного світу дитини Зб. наук. пр. *Серія педагогічна* / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2007. Вип. 13. С. 237–241.
20. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Бєленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків. : Мадрид, 2015. 220 с.

21. Владимірова А. Л. Актуальність проблем естетичного виховання дітей засобами національного пісенного фольклору *Наука і освіта*. 2011. № 4 : Педагогіка. С. 71–73.
22. Волкова В. А., Гричик О. В. Формування творчої активності дошкільників на заняттях з образотворчої діяльності *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 17, *Теорія і практика навчання та виховання* : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. Вип. 6. С. 224–228.
23. Гаврилюк С. М. Педагогічні умови стимулювання художньо-творчого розвитку вихованців навчально-виховного комплексу «Школа – дошкільний навчальний заклад» засобами театралізованої діяльності *Вісн. Глухів. держ. пед. ун-ту*. Серія: Педагогічні науки / Глухів. держ. пед. ун-т. Глухів, 2007. Вип. 10. С. 147–151.
24. Гавриш Н. В., Лінник О. О., Губанова Н. В. Сучасне заняття в дошкільному закладі : навч.-метод. посіб. Луганськ : Альма-матер, 2007. 496 с.
25. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження : навч.-метод. посіб. / упоряд. О. Г. Косенчук., І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків : Ранок, 2021. 240 с.
26. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук, кер. П. В. Огнев'юк ; авт. кол.: Г. В. Беленька та ін. ; наук. ред. Г. В. Беленька. Київ, 2020. 440 с.
27. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. / Т.О. Піроженко та ін. ; за ред. Т.О. Піроженко. Кіровоград : Імекс ЛТД, 2014. 272 с.
28. Долматова М. П. Художній текст як чинник мовно-естетичного впливу *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. 2004. № 2 (42). С. 79-86.
29. Домашенко Н. І. Розвиток морально-естетичних здібностей дошкільників за творами В. О. Сухомлинського *Дошкільний навч. закл.* 2010. № 6. С. 33–42.

30. Дошкільна освіта: словник-довідник / Упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя: Тов. «ЛПКС» ЛТД, 2010. 324 с.
31. Дронова О. О. Активізація художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2009. Вип. 51. С. 153–158.
32. Естетика: навчальний посібник / М. П. Колесніков, О. В. Колеснікова, В. О. Лозовой та ін. За ред. В. О. Лозового Київ: Юрінком Інтер, 2005. 208 с.
33. Житнік Т. С. Психологічні особливості сприймання творів мистецтва дітьми старшого дошкільного віку *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2009. Вип. 54. С. 142–145.
34. Зіневич Т. В. Використання літературної спадщини Г. С. Сковороди в естетичному вихованні дошкільнят *Таврійський вісн. освіти*. 2013. № 1. С. 69–72.
35. Іваненко О. Особливості художньо-творчої діяльності дітей дошкільного віку *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії і перспективи* : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. Вип. 8 : *Вища дошкільна освіта в Україні: становлення, розвиток, сучас. стан і перспективи (до 100-річчя заснування Фребелівського жіноч. ін-ту)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 29-30 берез. С. 241 – 244.
36. Іванишин В. П., Іванишин П. В. Українська література: методичний посібник для студентів і вчителів Дрогобич: Відродження, 2003. 80 с.
37. Івершинь А. Г., Бостан К. Л. Формування художнього образу в старших дошкільників у процесі дизайн-діяльності *Наука і освіта*. 2010. № 8. С. 71–74.
38. Калакура О. Роль українознавства в формуванні міжнаціональної злагоди в українському суспільстві *Українознавство*. 2009. № 4. С. 42-47.

39. Калініна Л. Естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку як психолого- педагогічна проблема *Вересень*. 2013. № 3/4. С. 73–80.
40. Калуська Л. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.
41. Клопова Л. Ярмарок майстрів: комбіноване заняття з художньо-естетичного розвитку для дітей старшого дошкільного віку *Дит. садок*. 2014. Берез. (№ 5). С. 34–36.
42. Козловська Л. С. Терещенко С. І. Українська література: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2005. 236 с.
43. Комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку «Стежинки у Всесвіт» / наук. кер. К. Крутій. Запоріжжя : ЛПІС ЛТД, 2020. с. 244.
44. Кононко О. Л. Картина світу сучасного дошкільника. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 1. С. 10-18.
45. Костюхіна Л. В., Гуцул Я. В. Взаємозв'язок різних видів художньої діяльності в процесі творчого розвитку особистості дошкільника *Наука і освіта*. № 1 : Педагогіка. С. 130–132.
46. Котирло Т. В., Щербина Д. В. Освіта і просвіта батьків, членів родин : практ. посіб. Київ : ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2019. 219 с.
47. Кравченко Г. Ю. Значення освітнього моніторингу в системі дошкільної освіти *Джерело пед. майстерності*. 2010. Вип. 3. С. 40–51.
48. Кривопис О. М. Естетичне виховання дошкільника засобами пізнання природи на основі педагогічних поглядів С. Ф. Русової *Світ виховання*. 2014. № 4. С. 56–58.
49. Кудрявцева О. А., Листопад О. А., Мардарова І. К. Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни «Загальна та дошкільна педагогіка»: метод. реком. Одеса : Університет Ушинського, 2024. 77 с.

50. Ладивір С. Сім'я як партнер педагогів у формуванні ціннісних орієнтацій дитини. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 10. С. 7-12.

51. Листопад О. А., Георгієва О. І Тьюторський супровід проєктної діяльності дітей дошкільного віку *Педагогічна освіта у вимірі інноваційних освітніх реалій: збірник наукових статей* Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. С. 107-112.

52. Листопад О. А., Завгородня К. С. Розвиток креативності у дітей передшкільного віку засобами розвиваючих занять. *Шляхи і засоби становлення професійної майстарності майбутніх педагогів* : збірн. наук. статей. Одеса Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. С. 102–106.

53. Листопад О. А., Мардарова І. К. Модульний курс «Комп'ютерні технології в роботі з дітьми»: навчальний посібник для студентів зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 192 с.

54. Листопад О. А., Мардарова І. К. Теоретико-методичні засади формування готовності майбутніх вихователів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації пізнавальної діяльності дошкільників: моногр. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 206 с.

55. Листопад О. А., Сущинська Т. В. Розвиток естетичних почуттів дітей 5-6 років у процесі сприйняття музики *Сучасний освітній процес: сутність та інноваційний потенціал: збірн. наук. статей*. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. С. 98–102.

56. Листопад О. А., Чернова В. О. Розвиток творчих здібностей дітей 6-7 років за допомогою паперопластики *Сучасний освітній процес: сутність та інноваційний потенціал: збірн. наук. статей*. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. С. 107–111.

57. Лізун О. В. Мазур Ю. М. Розвиток уяви і фантазії дітей дошкільного та молодшого шкільного віку *Обдар. дитина*. 2014. № 7. С. 25–34; № 8. С. 45–50; № 9. С. 45–55.
58. Нечитайло Т. Шлях до самостійності. Погляд вальдорфського педагога. *Дошкільне виховання*. 2021. № 10. С. 16-17.
59. Онищенко І. В. Дитяча література як засіб формування естетичної свідомості дошкільника *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2008. Вип. 50, ч. 1. С. 353–356.
60. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш та ін. Київ : Укр. акад. дитинства, 2017. 80 с.
61. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : наук.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 140 с.
62. Піроженко Т. О. Психологічний супровід інноваційно-освітніх технологій в дитячому садку : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2006. 48 с.
63. Психолого-педагогічний супровід формування професійно-методичної спрямованості особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти: (колективна монографія) / А. М. Богуш, Л. І. Березовська, С. В. Діхтяренко, Н. В. Маліновська, Р. Г. Найда / За загальною і науковою редакцією дійсного члена НАПН України доктора педагогічних наук, професора А. М. Богуш. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 324 с.
64. Рейпольська О. Д. Теоретико-методичні засади формування у дошкільників ціннісного самоставлення : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 505 с.
65. Рогозіна В. В. Художньо-освітня діяльність музеїв мистецького профілю з дітьми дошкільного віку та школярами *Горизонти освіти. Психологія. Педагогіка*. 2012. № 3. С. 50–53.
66. Світ дитинства : комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів / упоряд. О. М. Байєр, Л. В. Батліна, А. М. Богуш та ін.;

наук. кер. акад. А. М. Богуш; за заг. ред. Л. В. Батліної. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с.

67. Серилко Л. Б. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку [засобами мистецтва] *Обдар. дитина*. 2008. № 6. С. 36–42.

68. Сєрих Л. В. Естетичне виховання: освітній простір. Монографія. Суми: НВВ КЗ СОІППО. 2020. 176 с.

69. Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку : колективна монографія / укл. : О. Л. Кононко та ін.; за заг. ред. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 287 с.

70. Соцька О. П. Художньо-естетичний розвиток дітей дошкільного віку *Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського* : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського . Одеса, 2012. № 5/6. С. 106–112.

71. Стежина : комплексна альтернативна програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою / авт.-упоряд. А. М. Гончаренко, Н. М. Дятленко. Київ : 2014. 223 с.

72. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу : методичні рекомендації / ред. Т. О. Піроженко. Київ-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 120 с.

73. Танько Т. П., Чернявська М. В. Естетичне виховання дітей у дошкільних закладах освіти України (друга половина ХХ століття) : навч. посіб. Харків : ХНПУ, 2017. 204 с.

74. Темченко С. М. Формування художньо-естетичної культури дошкільників як складової духовної культури *Таврійський вісн. освіти*. 2013. № 2. С.113-120.

75. Теорія і практика підготовки майбутніх педагогів до інновацій в професійній діяльності : колективна монографія / О. А. Листопад, Т. Г. Постоян, О. А. Кудрявцева, І. К. Мардарова, Н. Л. Листопад, Н. М. Гуданич, М. В. Савченкова. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. 276 с.

76. Тіхомірова О. В. Вплив художніх текстів на естетичну культуру особистості дошкільника *Наука і освіта*. 2011. № 4 : Педагогіка. С. 432–435.
77. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / заг. ред. О. Рейпольської. Харків. : «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.
78. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення : навч.-метод. посіб. / О. Л. Кононко та ін. Київ : Імекс-ЛТД, 2013. 260 с.
79. Щукіна Л. В. Розвиток творчих здібностей дошкільників засобами художньо-театральної діяльності : адаптована програма Дошкільний навч. закл. № 9. С. 21–29.
80. Яценко Т. Розвиток особистості дошкільника засобами художнього слова (Впродовж ознайомлення з творами Лесі Українки) *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. ст. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2008. Т. 4 : Психологія розвитку дошкільника, вип. 5. С. 205–211.
81. Denha N., Genkal S., Shandra N., Lystopad O., Mardarova I., & Maksymenko A. Structural and Functional Model of Professional Reflection Development in Teachers in the System of Methodical Work. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 2022, 14(1), С. 504–520. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1/532>
82. Lystopad O., Lystopad N. Development of creative potential of preschool children by means of non-traditional drawing techniques *Eurointegration in Art, Science and Education: Experience, Development Perspectives*. 2nd International scientific-practical conference (Klaipėda, 07 March 2025). Klaipėda: Klaipėda University, 2025. С. 232–234.
83. Lystopad O. Professionally oriented potential of the educational environment of a pedagogical university *Сучасні освітні технології у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти*: зб. наукових праць за матеріалами І Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 25 жовтня 2024 р. / за ред. Л. Березовської. Івано-Франківськ : НАІР, 2024. С. 32–37.

Додаток А

Зміст роботи з розвитку естетичних переживань дітей передшкільного віку в процесі сприйняття художньої літератури

Робота з розвитку естетичних переживань дітей старшого дошкільного віку через сприймання художньої літератури є важливою складовою формування їх емоційно-ціннісного ставлення до світу, моральних орієнтирів та художньо-естетичної культури. Основною метою цієї роботи є формування в дітей здатності до глибокого емоційного відгуку, співпереживання, розуміння краси слова, образу, почуття та вчинку.

Таблиця А

№	Основні напрями роботи	Зміст
1	Підбір художніх творів, що мають естетичний та моральний потенціал	Важливо обирати твори, зміст яких викликає яскраві емоції, сприяє моральному зростанню, спонукає до рефлексії. Це можуть бути: українські народні казки («Кривенька качечка», «Про правду і кривду», «Пан Коцький»); твори класиків дитячої літератури (О.Олесь, В.Сухомлинський, Г.Бойко); світова класика з глибоким емоційним підтекстом (А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц»).
2	Створення емоційно сприятливого середовища	Слухання творів має супроводжуватися спокійною, довірливою атмосферою, що допомагає дитині зосередитися, уявити події, відчувати настрій персонажів. Емоційне читання та інтонаційне оформлення Виразне читання вихователем допомагає дітям

		краще вловити емоційну насиченість тексту, відчувати внутрішній стан героїв, підкреслити важливі моменти сюжету.
3	Обговорення прочитаного з емоційно-ціннісним акцентом	Після читання необхідно стимулювати дітей до міркувань: Що відчував герой? Чому він так вчинив? Що тобі найбільше сподобалося? Як би ти вчинив на його місці? Такі запитання допомагають розвивати емпатію та емоційно-моральну рефлексію.
4	Використання різних видів діяльності для закріплення естетичного досвіду	Малювання за мотивами прочитаного; Інсценізація уривків; Створення власних історій; Відображення емоцій героїв у міміці, пластиці, голосі.
5	Формування словника емоцій і понять морального змісту	Важливо вводити та закріплювати поняття: добро, справедливість, щедрість, співчуття, радість, сум, захоплення, тривога тощо. Це сприяє розвитку внутрішнього мовлення та вміння вербалізувати емоції.

Зміст роботи з розвитку естетичних переживань через художню літературу має бути системним, багатовимірним, емоційно наповненим. Його ефективність полягає в поєднанні емоційного впливу художнього слова з різними видами діяльності, які розкривають внутрішній світ дитини, сприяють формуванню в неї чуйності, емпатії та естетичного ставлення до життя.

Додаток Б

Рис. Зміст естетичного виховання

